

เครื่องมือทำงานเชิงกระบวนการ สานรักดีทอสูงภาวะชุมชน
Healthy Community Practice and Dhamma Training Facilitation Tool

คำนำ

ในการประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2555 ได้มีมติสมัชชาแห่งชาติเรื่อง **"พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ"** โดยให้ยึดหลักการสำคัญ 3 เรื่อง คือ 1.พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย 2.ชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพจากพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย 3.บทบาทพระสงฆ์กับการเป็นแกนนำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นการสร้างเสริมสุขภาพที่นำเอาหลักพระธรรมวินัยเป็นตัวนำและใช้ความรู้ทางสุขภาพเป็นตัวเสริม

การพัฒนาชุดความรู้สู่นโยบายสาธารณะ ผ่านพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนาและภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาสังคมสุขภาพนี้ เราใช้กลไกของนักสานพลังขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาสังคมสุขภาพ (นสส.) เป็นสำคัญในการเคลื่อนไหวและมีเนื้อหาสาระหลักมุ่งเน้นไปที่การกระบวนกรพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ในด้านการคิดสร้างสรรค์ พัฒนารูปแบบและกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกันของพระนิสิตและสามเณร วัด และชุมชน บนกระบวนกรปฏิบัติต่างๆ เพื่อบูรณาการการปฏิบัติธรรม การเผยแผ่ธรรม การชี้นำสังคมด้วยธรรมปัญญาและการแก้ปัญหาพัฒนาการดำเนินชีวิต พัฒนาการทำมาหากิน ตลอดจนสร้างสุขภาพะสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม สามารถเป็นกระบวนกรหนึ่งที่จะนำการพัฒนาให้กับสังคมในลักษณะที่กล่าวมาได้ อีกทั้งเป็นต้นทุนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งของสังคมไทย ชุดความรู้นี้เกี่ยวข้องกับเครื่องมือและวิธีการเชิงกระบวนกรดังที่กล่าวมา มีเนื้อหาครอบคลุมแนวคิดและวิธีจัดกระบวนกร สำหรับใช้เป็นแนวปฏิบัติศึกษาของพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนาพุทธศาสนิกชน รวมไปถึงจนถึงผู้สนใจและประชาชนผู้นับถือศรัทธาในศาสนาอื่นๆ ที่มุ่งมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพะของสังคมในระดับชุมชน ให้การได้ปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ธรรมอันเป็นกำลังของสิ่งดีงาม สามารถบูรณาการและดำเนินไปพร้อมกับการดำเนินชีวิต ทำการงาน นำการพัฒนาและแก้ปัญหา เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการพัฒนาคุณภาพแห่งชีวิตและการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชน

ชุดความรู้สู่นโยบายสาธารณะผ่านพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนา และภาคีเครือข่าย จัดทำขึ้นโดยใช้เครื่องมือทำงานเชิงกระบวนการ ที่เรียกว่า "สานรักถักทอสุขภาวะชุมชน" ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพระสงฆ์ ให้เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ในการเป็นผู้เอื้ออำนวยต่อนโยบายสาธารณะ เพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม โดยการสร้างศักยภาพของเครือข่ายพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนา และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยธรรมะปัญญาปฏิบัติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การเป็นนักร้องสรร ถ่ายทอดความรู้ และสร้างความเข้มแข็งของระบบสุขภาพแบบมีส่วนร่วม

ประโยชน์หรืออานิสงส์ใดที่จะบังเกิดจากการทำโครงการนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย ถวายเป็นพุทธบูชา บูชาคุณบิดา มารดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ และขอบุญกุศล ทั้งหมดลงช่วยอำนวยผล ให้ผู้มีส่วนร่วมจัดทำชุดความรู้นี้ เกิดความสุข ความเจริญ ในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเทอญฯ

พระครูพิพิธสุตาทรร
(พระมหา ดร.บุญช่วย สิริธโร)

สารบัญ

● หลักการและเหตุผลความเป็นมาของโครงการ	7
● เครื่องมือทำงานเชิงกระบวนการ สำหรับกักตุนสุขภาพะชุมชน	15
● กระบวนการพัฒนาชุดความรู้	23
● การจัดการกระบวนการปฏิบัติศึกษาบูรณาการ การเผยแพร่ธรรมสู่การสร้างสุขภาพะชุมชน	29
- ชุมชนบริหารจัดการแบบพลวัตรเพื่อสุขภาพะปัญญาชุมชน	29
- บูรณาการการปฏิบัติเรียนรู้สามมิติอย่างมีส่วนร่วม	59
- การสร้างสุขภาพะปัญญาชุมชนบูรณาการของวัดและชุมชน	64
- การสร้างความรู้เพิ่มพูนปัญญาสุขภาพะชุมชน	65
- การพัฒนาการสื่อสารและการเรียนรู้อย่างบูรณาการ เพื่อสุขภาพะวัดและชุมชน	66
- สุขภาวะวัดชุมชน 1.0 + 4.0	74
- อุบาสก อุบาสกาปฏิบัติศึกษา	75
- การสวดมนต์และบุญกริยาเพื่อเสริมกำลังปัญญา และสร้างความเบิกบานแจ่มใส	75
- บูรณกรสุขภาพะชุมชน	75
IHCF - Integrated Healthy Community Facilitator	
● สรุป	78

หลักการและเหตุผล

ความเป็นมาของโครงการ

ตามยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช) ในการสร้างความรู้จากการปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดระบบสุขภาพที่วางอยู่บนฐานความรู้ (Knowledge-Based Health System) และ สร้างให้การจัดการความรู้เป็นวัฒนธรรมขององค์กรและภาคีเครือข่าย ที่ผสมผสานอยู่ในวิถีการทำงาน ทุกระดับ รวมถึงเป็นตัวเชื่อมประสานงานของแต่ละองค์กรให้มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน จึงต้องมุ่งไปที่การ ส่งเสริมสนับสนุน เอื้ออำนวย และเชื่อมประสานเครือข่ายวิชาการและเครือข่ายอื่นๆ เพื่อร่วมกันสร้างและจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้อย่างมีคุณภาพ และเพียงพอ

อันประกอบด้วยการพัฒนาศักยภาพองค์กรและบุคคล การพัฒนาองค์ความรู้ วิชาการและเทคโนโลยี หรือการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยรูปแบบและ วิธีการที่หลากหลาย รวมทั้งการบันทึก การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การติดตามประเมินผล การศึกษาวิจัย งานสร้างชุด ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานจริง และการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการ จัดการความรู้ด้วยวิธีต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบท

แม้กระทั่งการพัฒนามาตรฐานการดำเนินงาน การพัฒนารูปแบบ การดำเนินงาน การเก็บรวบรวมและเผยแพร่ชุดความรู้ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ ต่อองค์กร และภาคีเครือข่าย และการพัฒนาวิธีการเผยแพร่ความรู้ ทั้งในและนอก องค์กร

คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช) จัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพ "นักสานพลัง ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนา สังคมสุขภาพ" (นส.) มีเนื้อหาสาระหลัก มุ่งเน้นไปที่กระบวนการพัฒนานโยบาย สาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม (Participatory Healthy Public Policy Process : PHPPP) ผ่านเครื่องมือสำคัญตาม พรบ.สุขภาพแห่งชาติ ได้แก่ กระบวนการ สัมัชชาสุขภาพ ธรรมนูญสุขภาพ และการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ โดย คาดหวังให้เกิด ความเข้าใจที่ถูกต้องและใกล้เคียงกัน (Right-understanding)

ทัศนคติที่ดีร่วมกัน (Right-attitude) และ สมรรถนะในการเป็นผู้ร่วมกระบวนการ พัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมที่ดี ไปจนถึงการเป็นผู้เอื้ออำนวย กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Policy facilitator) ภายใต้กระบวนการ พัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ นี้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และการประสานความร่วมมือกันของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะบุคลากรในภาคส่วนราชการ/การเมือง สถาบันวิชาการ/การศึกษา เครือข่ายวิชาชีพด้านสุขภาพ เครือข่ายสื่อมวลชนตลอดจนภาคประชาสังคมต่างๆ

กระบวนการทำงานร่วมกันนี้ยังต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งจะต้องมีการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อยกระดับการขับเคลื่อนในทุกมิติ ทั้งด้วยการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ เพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาศักยภาพคนทำงานที่เกี่ยวข้อง ในมิติต่างๆ ของสังคมไทย

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนสังคมสุขภาวนั้นได้เกิดขึ้นนับแต่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวก 60 รูปไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกด้วยพุทธพจน์ว่า "...จรถิกข เวจจิริกัพฺพชนหิตาย พหุชนสุขายโลกานุกมฺปายอตฺถ ภายหิตาย สุขายเทวมนุสฺसानํ.... เทเสถภิกข เวทมมอําทิกฺขยาณมฺมชฺ เฉกฺขยาณมฺปริโยสานกฺขยาณํ สาทถิสฺสพฺพญฺชนํเกวล ปริญฺณณํ ปริสุทฺธิํพฺรหฺม จริยํปกาเสถฯ ..." (มหามกฺขรราชวิทยาลัย. 2525:40) ซึ่งแปลได้ใจความว่า "...ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์แก่อกุลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์.... จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนฯ.." (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539:39)

จากพุทธพจน์นี้การเผยแผ่จึงเริ่มมีขึ้นโดยพระองค์และพระสาวกเป็นบทบาทที่พระสงฆ์จะต้องดำเนินการโดยยึดถือพุทธพจน์นี้เป็นนโยบายหลัก

สืบเนื่องจากบทบาทของพระสงฆ์ในอดีตดังที่กล่าวมานั้น มหาเถรสมาคมได้บันทึกไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตราภุมหาเถรสมาคม (ภุมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ข้อ 5) กำหนด "การ" คือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาหรือเกี่ยวกับคณะสงฆ์มี 6 ประการคือ (พระราชมุนี, 2527,หน้า 43)

- (1) การเพื่อความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครองคณะสงฆ์
- (2) การศาสนศึกษา
- (3) การศึกษาสงเคราะห์
- (4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (5) การสาธารณูปการ

(6) การสาธารณสงเคราะห์(ฝ่ายฝึกอบรม
กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 393)

หากพิจารณาถึงระเบียบดังกล่าว จะเห็นได้ว่าระเบียบการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านนี้ เมื่อพิจารณาลงลึกในรายละเอียดจะเห็นได้ว่ามีรายละเอียดครอบคลุมถึงการพัฒนาทั้งในด้านการพัฒนาจิตวิญญาณการพัฒนาอาชีพของชุมชนรวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอีกด้วย

พระสงฆ์ถือว่าเป็นสาขาทายและเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยซึ่งว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา เป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนในฐานะผู้นำชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์นอกจากต้องทำหน้าที่เพื่อขัดเกลากิเลสตัวเอง ศึกษา ไตรศึกษา ยังต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมหรือชุมชนอีกด้วย เพราะในความเป็นจริงแล้ว ชีวิตของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนทั้งด้านการเป็นอยู่ และความช่วยเหลืออื่นๆ ในขณะที่ด้วยกันพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ตอบแทนชุมชนตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า "...ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก" (ฉลอง พันธังจันท์ และคณะ, ๒๕๕๓:๓) นอกจากนี้ยังทรงเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนว่า "ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาตร เสนาสนะ และยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันดีงามในเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ 2 พร้อมทั้งอรรถ พยัญชนะที่บริสุทธิสิ้นเชิงแก่เขาเหล่านั้น ชาวบ้านและนักรบทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสละโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วย

อาการอย่างนี้ จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์สามารถจะประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์ได้ จำเป็นต้องอาศัยปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ในขณะที่คฤหัสถ์ไม่ค่อยมีเวลาในการศึกษาเล่าเรียนก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้คำแนะนำ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม (ฉลอง พันธุ์จันทร์และคณะ , 2553: 3) ด้วยท่าทีของพระพุทธเจ้าดังกล่าว พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนาทายาทจึงต้องขับเคลื่อนและรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพราะปัจจุบันงานพัฒนาส่วนมากมีรัฐเป็นเจ้าของภาพในกระบวนการขับเคลื่อนในฐานะเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ความคิด ทรัพยากรอื่นๆ ประกอบกับโลกทัศน์ของคนในสังคมต่อพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก โดยเห็นความสำคัญของวัดน้อยลงไปทุกที จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาทบทวนและให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ซึ่งมีอยู่แล้ว ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ปัจจุบันในการบริหารการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพสังคมในชนบทนั้นยังมีแบบเก่าอยู่เป็นจำนวนมากคือ เป็นสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้านมีภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญของชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระสงฆ์ก็มักเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยยึดหลักว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยเมตตาการุณา โดยพื้นฐานความเป็นจริงที่ว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งนั้นและจำเป็น ต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยการดำรงชีพจากชาวบ้านซึ่งความเป็นอยู่ที่สุขสมบูรณ์ของหมู่บ้านก็ย่อมมีผลต่อความเป็นอยู่ของท่านเองด้วย จึงเป็นปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปว่าก่อนที่รัฐบาลจะได้เริ่มพัฒนาชุมชนชนบทและวางแผนโครงการเข้าไปยังท้องถิ่นชนบททางไกลนั้น พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งก็ได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้านนั้นๆ อย่างไม่เป็นที่ทางการอยู่แล้วจนเป็นปกติวิสัยและเมื่องานพัฒนาดังกล่าว

เข้าไปถึงหมู่บ้าน ท่านก็ได้เข้าร่วมงานเหล่านั้นด้วยความเต็มใจเช่น เป็นผู้ดำเนินการ เสนอความคิดริเริ่มและเป็นที่ปรึกษาและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเรียกความร่วมมือจากชาวบ้านในการสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น พระสงฆ์ในอดีตมีส่วนสำคัญในการบริหารพัฒนาชุมชนมาโดยตลอดบวกกับแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงที่ (พระเทพเวที , 2533 : 26) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับปัญหาสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า "วิถีชีวิตของคนไทยในอดีต วัดและชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มตั้งแต่ให้การศึกษาเป็นสถานที่พบปะปรึกษาเพื่อจัดกิจกรรมชุมชน รวมทั้งการบ่มเพาะขัดเกลานิสัยคนในชุมชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมดีงาม มีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันละกัน โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวแทน พระพุทธศาสนาในการเผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นดั่งทิศเบื้องบน และเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในท้องถิ่นแต่จากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและสังคมไทยดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนดังเช่นอดีตก็มิ่ระดับที่มีช่องว่างห่างกันไปทำให้คนส่วนใหญ่ ไม่สามารถสืบทอดและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยแต่ดั้งเดิมได้ คนในชุมชนเริ่มละเลยศีลธรรมอยู่ในสภาพที่แล้งน้ำใจและขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มองไม่เห็นความสำคัญของวัดในทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดความขาดแคลนการนับถือทางศาสนาและจริยธรรมและเป็นสาเหตุของปัญหาต่างๆในสังคมไทย ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน" ความตั้งใจจริงของการสร้างชุมชนของตนเองให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนช่วยกันขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ

และพระสงฆ์ในพื้นที่เข้าไปมีบทบาททั้งโดยตรงและร่วมกับชาวบ้าน เช่น กิจกรรมทำฟายชะลอน้ำ กิจกรรมบวชป่าชุมชน กิจกรรมปลูกป่า รวมทั้งยังมีบทบาทด้านการส่งเสริมช่วยเหลือ/บรรเทาทุกข์ให้กับชุมชนที่อยู่ห่างไกล เช่น กิจกรรม

มอบข่าวสารและเครื่องอุปโภค บริโภคให้กับชุมชนบนภูเขาที่ห่างไกล โครงการทำการ เกษตรแบบพึ่งตนเองเป็นต้นบางพื้นที่การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนายังมีบทบาท ด้านการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนให้กับชุมชน อาทิเช่น สวัสดิการชุมชนออมทรัพย์ที่ วัดเจดีย์แม่ครัว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีสัจจะออมทรัพย์วันละบาท/ สวัสดิการชุมชนด้านการเกษตรเป็นต้น (พระครูสมุห์หิรัญชัยคุณธมโม, 2550)

สอดคล้องกับกรมอนามัยโดย นายแพทย์สมพงษ์ ชัยโสภาภานนท์ รักษาการ ผู้อำนวยการสำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กล่าวว่า ทางกรมอนามัยเห็นความ สำคัญต่อสุขภาพของพระสงฆ์และได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง

โดยจัดทำแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการดำเนินงานวัดส่งเสริมสุขภาพ ครอบคลุม 5 แนวทาง ระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ปี 2557 - 2560 ได้แก่

1. พัฒนาแนวทางการบริการสุขภาพที่มาจากคุณภาพในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์
2. ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนางานองค์กรคณะสงฆ์ และเครือข่ายพระสงฆ์ นักพัฒนาในการดูแลสุขภาพตนเองและพระสงฆ์ในพื้นที่รับผิดชอบ
3. ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสุขภาพของพระสงฆ์
4. ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ วิจัย พัฒนาวัดส่งเสริมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพพระสงฆ์
5. พัฒนาระบบควบคุม กำกับ ติดตามประเมินผลการพัฒนาวัดส่งเสริมสุขภาพ

นอกจากแผนยุทธศาสตร์ข้างต้นแล้ว ยังได้จัดหลักสูตรพระสงฆ์แกนนำและ การพัฒนาสุขภาพด้วย อันประกอบด้วย กิจกรรมอนามัยสิ่งแวดล้อม ทั้งน้ำดื่ม อาหาร ขยะ อุบัติภัย และจรรยา กิจกรรมการป้องกันควบคุมโรค กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมสุขภาพอนามัย กิจกรรมแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย

และสถานการณ์สุขภาพ ที่เชื่อมโยงกับกิจวัตร ๑๐ อย่างของพระสงฆ์ กิจกรรมพระสงฆ์กับการพัฒนา วัดส่งเสริมสุขภาพ และกิจกรรมบทบาทพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชน

ตั้งนั้นการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ เขตภาคเหนือ เพื่อพัฒนาสังคมสุขภาวนั้น จึงมีคางมจำเป็นและเร่งด่วนในการดำเนินการ เพื่อจะได้แนวทางชุดความรู้และได้ชุดความรู้นำร่องพื้นที่ต้นแบบธรรมนุญสุขภาพของพระสงฆ์ เพื่อหาแนว้กรรมที่ได้รับการพัฒนาขยายไปยังกลุ่มพระสงฆ์ในจังหวัดอื่นๆ ซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงาน โดยการขับเคลื่อนของ นนส. นักสานพลังในการพัฒนาศักยภาพของนักสานพลัง (นนส) เพื่อการยกระดับงานพัฒนาพื้นที่ครั้งนี้

เครื่องมือทำงานเชิงกระบวนการ สานรักถักทอสุขภาวะชุมชน

Healthy Community Practice and Dhamma Training Facilitation Tool

บทนำ ความหมาย และความสำคัญ

ของกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน

แม้สังคมไทยจะได้เปลี่ยนผ่านจากสังคมของชุมชนเกษตรกรรม มาสู่ความเป็นสังคมการผลิตและบริการสมัยใหม่ตั้งในปัจจุบันในสัดส่วนที่มากกว่าวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตั้งเมื่อครั้งเป็นสังคมชุมชนเกษตรกรรมมากแล้ว แต่กระนั้นก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็กินเวลาเพียงไม่กี่รุ่นคน อีกทั้งมีพัฒนาการแตกต่างกันไปในหลายระดับ ทำให้ทุกแห่งยังคงเห็นการผสมผสานกันทั้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและวิถีชีวิตของสังคมสมัยใหม่ คณะเราอยู่ในถิ่นย่านเดียวกันจนอาจกล่าวได้ว่า สภาพการอยู่ร่วมกันที่ประกอบไปด้วยวิถีชีวิตที่ก้าวล้ำนำหน้า ทันสมัย ปานกลาง ล้าหลัง รวมไปถึงสภาพการอยู่ชายขอบของสังคม ผสมผสานกันไปนั้น เป็นสภาพความเป็นจริงที่ยังคงสามารถพบเห็นได้ในหลายแห่ง เหตุฉะนั้น การพัฒนาวัฒนธรรมด้านจิตใจ ธรรมเนียมชีวิต และองค์ประกอบด้านความเป็นมนุษย์ในบริบทของสังคมสมัยใหม่กับการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคัดสรรการเปลี่ยนแปลงและเข้าถึงโอกาสการพัฒนาต่างๆ ได้อย่างสูงสุดบนเงื่อนไขความจำเป็นไปตามการพลวัตไปตามจังหวะของตนเองของชุมชนและสังคมที่ต้องพึ่งต้นทุนเดิมของตนเองไปด้วย ให้มีความเหมาะสมเพียงพอและมีแนวโน้มความก้าวหน้าในด้านที่ต่างก็มุ่งปรับเข้าสู่ความเป็นส่วนรวมและเป็นองค์ประกอบสร้างสุขภาวะสาธารณะเดียวกัน จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างประสานสอดคล้อง

การคิดสร้างสรรค์ พัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของพระนิสิตและสามเณร วัด และชุมชน บนกระบวนการปฏิบัติต่างๆ เพื่อบริณาการการปฏิบัติธรรม การเผยแผ่ธรรม การชี้นำสังคมด้วยธรรมปัญญาและการแก้ปัญหา พัฒนาการดำเนินชีวิต พัฒนาการทำมาหากิน ตลอดจนสร้างสุขภาวะสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม สามารถเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะนำการพัฒนาให้กับสังคมในลักษณะที่กล่าวมาได้ อีกทั้งเป็นต้นทุนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งของสังคมไทย

วัด หมู่คณะของสงฆ์พระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์หญิงชาย อุบาสกอุบาสิกา นอกจากจะเป็นองค์ประกอบของพุทธบริษัท 4 ที่จะร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เกิดพัฒนาการรุ่งเรืองถาวรควบคู่ไปกับสังคมไทยแล้ว ก็นับว่าเป็นเครือข่ายชุมชน และเป็นระบบสังคมเพื่อสรรสร้างและจรรโลงการพัฒนาของวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ มีส่วนสำคัญมากต่อการสร้างเสริมสุขภาวะสังคมในด้านที่เชื่อมโยงกับจิตใจและคุณภาพแห่งชีวิตด้านในของปัจเจกและชุมชน

ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยประกอบด้วยชุมชนระดับหมู่บ้านกว่า 75,000 แห่ง มีวัดและสำนักสงฆ์ทั้งในสังกัดของมหานิกายและธรรมยุตินิกายกว่า 4,000 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปทั้งในเขตเมือง ชนบท และป่าเขา (ข้อมูลโดยสรุป จากข้อมูลปี 2555 จากสารสนเทศออนไลน์ Thaiublica) โดยเฉลี่ยในทุก 2 หมู่บ้านจึงมีวัดอยู่ประมาณ 1 แห่ง ซึ่งนับว่าเป็นหน่วยและองค์กรทางสังคม ที่มีความแพร่หลายและเข้าถึงวิถีดำเนินชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึงมากที่สุด

นอกจากนี้ วัดนั้น นอกจากจะเป็นศาสนสถานแล้ว ก็เป็นแหล่งสรรสร้างชีวิตสาธารณะ ศูนย์กลางของชุมชน และเสมือนเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการสร้างสุขภาวะสังคมผ่านกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน โดยส่วนใหญ่ก็จะมีความเป็นแหล่งพักพิงหาความสงบวิเวกพัฒนาศีลธรรมและหลักชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สร้างคุณภาพแห่งชีวิตโดยเฉพาะด้านจิตใจ จึงนับว่า

เป็นทุนทรัพย์ากรเพื่อการพัฒนาสังคมที่มั่งคั่งมากอย่างหนึ่งทั้งของท้องถิ่นต่างๆและของประเทศ

ในรายงานโดยสรุปของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ปี 2557 ได้ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์และสามเณรทั่วประเทศไว้ว่า ทั่วประเทศมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรทั้งในสังกัดของมหานิกายและธรรมยุตินิกาย ประมาณ 348,433 รูป ประกอบด้วยพระสงฆ์ 290,015 รูป และสามเณร 58,418รูป ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มสังคมประชากรกลุ่มเฉพาะขนาดใหญ่ มีศักยภาพความเป็นทุนมนุษย์และสามารถที่จะเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศในหลายด้าน

หากพิจารณาในด้านที่เป็นกลุ่มผู้ใช้บริการทางด้านสุขภาพซึ่งค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพต่อหัวประชากรของคนไทยในปี พ.ศ.2548 ประมาณ 4 พันบาทต่อหัวและประมาณ 4-5 พันบาทต่อหัวในปี 2550 (สรุปโดยภาพรวมจากข้อมูลของกระทรวงการคลัง กรมบัญชีกลาง) ก็จะพบว่าค่าใช้จ่ายทางสุขภาพโดยเฉลี่ยต่อหัวตามจำนวนของพระภิกษุสามเณรโดยรวมแล้วจะประมาณถึง 1,742 ล้านบาท จึงนับว่าเป็นกลุ่มสังคมประชากรเพื่อพัฒนาระบบสุขภาพและดำเนินงานด้านสุขภาพ ที่มีความสำคัญและมีขนาดใหญ่ไม่น้อย

นอกจากนี้สถาบันสงฆ์ของประเทศไทยก็ได้จัดการศึกษาในชั้นสูงระดับอุดมศึกษา โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีวิทยาเขตทั่วประเทศ 11 แห่ง และวิทยาลัยในสังกัดอีก 16 แห่ง และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีวิทยาเขตทั่วประเทศ 6 แห่ง และวิทยาลัยในสังกัดอีก 3 แห่ง สามารถสร้างพระนิสิต นักวิจัยและนักวิชาการพัฒนาด้านพระศาสนา ทั้งที่เป็นฆราวาส พระสงฆ์ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมทั้งสามารถวิจัยและพัฒนางานวิชาการด้านพระศาสนาที่มีบทบาทสำคัญทั้งต่อสังคมประเทศชาติและต่อสังคมชาวพุทธทั่วโลก

การที่เป็นกลุ่มสังคมประชากรที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องมีแนวปฏิบัติและแนวส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบบสุขภาพให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับหลักพื้นฐานที่อิงอยู่กับพระธรรมวินัยและกระบวนการธรรมบัญญัติ อีกทั้งมีขนาดใหญ่และสำคัญมากต่อการที่จะสามารถพัฒนาระบบปฏิบัติการ และระบบการมีส่วนร่วมในระบบสุขภาพ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางภาพทางสังคมที่แพร่หลายและมีความทั่วถึงชุมชนระดับหมู่บ้านและชุมชนระดับฐานรากของประเทศมากที่สุด ตลอดจนมีสถาบันการศึกษาในชั้นสูงเพื่อพัฒนาผู้นำทางด้านพระศาสนา และบูรณาการการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาบทบาทการดำเนินงานด้านศาสนาให้สามารถพลวัตรในทุกด้านได้อย่างเท่าทันและทัดเทียมกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของสังคมโลกเหล่านี้ก็จะทำให้เห็นความมีนัยสำคัญหลายประการได้ว่า หากยังสามารถดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทการพัฒนาในทุกด้านของวัด พระสงฆ์ และชุมชนกลุ่มศรัทธาของวัด ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมได้มากยิ่งเพียงใด นอกจากจะยังสามารถเข้าถึงการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มประชากรและระบบการศึกษา ให้เป็นผู้นำการพัฒนาที่สำคัญมากอีกกลุ่มหนึ่งได้อย่างเจาะจง ชัดเจน และเป็นจำนวนมากพอสมควรแล้ว ก็จะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดผลกระทบและผลสืบเนื่องในเชิงบวกต่อการเข้าถึงการพัฒนาสุขภาพะชุมชนและส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพแห่งชีวิต โดยเฉพาะสุขภาพทางด้านจิตใจ และการพึ่งตนเองในระดับพื้นฐานของประชาชน ได้อย่างลึกซึ้งและทั่วถึงมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม การเกิดขยายตัวขึ้นอย่างซับซ้อนเป็นลำดับของสังคม รวมทั้งแบบแผนของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางดังเช่นในอดีต ได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วในทุกมิติ ประชาชนและชุมชนมีวิถีชีวิตที่แยกส่วนออกไปจากวิถีชีวิตที่เคยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ส่วนวัดก็มีบทบาทในการเผยแผ่แสดงธรรม ให้การศึกษาอบรมและกล่อมเกลาก่อประชาชนได้น้อยลง การที่จะสามารถผสมผสานและบูรณาการการเผยแผ่และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนและชุมชน โดยเฉพาะ

ชุมชนและกลุ่มเครือข่ายของวัดหนึ่งๆ ให้การทำงานและการดำเนินชีวิตกับการปฏิบัติธรรม กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ในสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว จำเป็นต้องมีการศึกษา คิดค้น พัฒนารูปแบบและกระบวนการอย่างใหม่ขึ้นมาใช้ทำงานให้เหมาะสม พร้อมกับเรียนรู้การนำไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาไปด้วย อยู่ตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการสานการทำงานเพื่อสร้างสุขภาวะสาธารณะของชุมชน โดยมีสื่อกิจกรรมช่วยสร้างความร่วมมือกันของวัดกับชุมชน จะสามารถคิดออกแบบและประยุกต์ใช้ให้เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการอย่างหนึ่ง ให้สามารถตอบสนองต่อความสำคัญในข้างต้นได้อย่างครอบคลุม พร้อมกับให้แนวทางอย่างใหม่สำหรับบูรณาการบทบาทของวัดกับชุมชน ในการบรรลุผลของการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมหลายด้านไปด้วยกัน ดังนี้

- พัฒนาการเรียนรู้บนภาคปฏิบัติการจริงและสร้างศักยภาพให้แก่พระนิสิต เพื่อเป็นผู้นำในการสร้างสุขภาวะปัญญาในวิถีแห่งพุทธธรรม และเป็นผู้นำเชิงวิชาการพัฒนาในขั้นสูงให้กับสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ในการประยุกต์ใช้และผสมผสานหลักธรรมเข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่

- พัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมปัญญาและส่งเสริมการบูรณาการสู่การปฏิบัติให้วัดและชุมชนเกิดพัฒนาการที่ส่งเสริมเกื้อหนุนกัน เป็นพลังสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนต่ออนาคตการพัฒนาของสังคมขึ้นจากฐานราก

- พัฒนารูปแบบการสร้างสุขภาวะชุมชน สร้างสุขภาพ และพัฒนาระบบสุขภาพ ให้ครอบคลุมความจำเป็นที่สอดคล้องกับกลุ่มสังคมประชากรกลุ่มจำเพาะ กลุ่มพระภิกษุ สามเณรอุบาสก อุบาสิกา กลุ่มศรัทธาสาวุฒิ และกลุ่มประชากรกลุ่มพิเศษต่างๆ

- สร้างองค์ความรู้และพัฒนาระบบการเรียนรู้จากบทเรียนเชิงประสบการณ์ที่สามารถถ่ายทอดขยายผลและขึ้นนำการปฏิบัติ ให้เกิดพลวัตในการพัฒนาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมสถานการณ์และความจำเป็น ได้มากยิ่งขึ้น

ชุดความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือและวิธีการเชิงกระบวนการ เพื่อจะสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานสร้างสุขภาวะชุมชนร่วมกันของวัดและชุมชน พร้อมกับให้เป็นเครื่องมือและวิธีปฏิบัติการสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ ให้เกิดผลสอดคล้องกับความจำเป็นในลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้น

ชุดความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือและวิธีการเชิงกระบวนการดังที่กล่าวมา มีเนื้อหาครอบคลุมแนวคิดและวิธีจัดการกระบวนการ สำหรับใช้เป็นแนวปฏิบัติศึกษาของพระนิสิตพระสงฆ์นักพัฒนา พุทธศาสนิกชน รวมไปถึงจนถึงผู้สนใจและประชาชนผู้นับถือศรัทธาในศาสนาอื่นๆ ที่มุงมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาวะของสังคมในระดับชุมชน ให้การได้ปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ธรรมอันเป็นกำลังของสิ่งดีงาม สามารถบูรณาการและดำเนินไปพร้อมกับการดำเนินชีวิต ทำการงาน นำการพัฒนาและแก้ปัญหา เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการพัฒนาคุณภาพแห่งชีวิตและการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชน ประกอบด้วย 9 ชุดดังนี้

1. ชุมชนบริหารจัดการแบบพลวัตรเพื่อสุขภาวะปัญญาชุมชน

- 1.1 การบริหารจัดการแบบพลวัตร
- 1.2 การพัฒนาทีมและภาวะผู้นำกลุ่มเพื่อการบริหารจัดการแบบพลวัตร
- 1.3 การวิเคราะห์จัดกลุ่มผู้นำวัด ชุมชน
- 1.4 ปฏิทินและแผนทิวทัศน์ชีวิตชุมชน
- 1.5 การระดมทรัพยากร และทุนทางปัญญา วัด -ชุมชน
- 1.6 การจัดการเวทีเรียนรู้ ที่ สืบปายะต่อการเรียนรู้วัดและชุมชน

2. บูรณาการการปฏิบัติเรียนรู้สามมิติอย่างมีส่วนร่วม

- 2.1 ปฏิบัติเรียนรู้พุทธธรรมศึกษา
- 2.2 การเรียนรู้สุขภาวะนิเวศสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม
- 2.3 การเรียนรู้ และการสร้างความฉลาดรู้จากวิถีชีวิตชุมชน
- 2.4 การออกแบบและจัดสถานการณ์เรียนรู้ร่วมกันในชุมชนของวัด และชุมชน

3. การสร้างสุขภาวะปัญญาชุมชนบูรณาการของวัดและชุมชน

- 3.1 การคิดสร้างสรรค์และการวางแผนปฏิบัติเรียนรู้สุขภาวะพุทธธรรมศึกษาชุมชน
- 3.2 การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม
- 3.3 การถอดบทเรียนและสื่อสารนำการจัดการการมีส่วนร่วมวัด ชุมชน
- 3.4 การบันทึก รายงาน และการขับเคลื่อนนโยบายสุขภาวะวัด ชุมชน
- 3.5 การกำกับติดตาม สนับสนุน และเอื้อยชมแบบเสริมพลัง

4. การสร้างความรู้เพิ่มพูนปัญญาสุขภาวะชุมชน

- 4.1 การวิจัยและพัฒนารูปแบบ

5. การพัฒนาการสื่อสารและการเรียนรู้อย่างบูรณาการเพื่อสุขภาวะวัดและชุมชน

- 5.1 การจัดมหรศพสุนทริยภาพ สื่อสาร ขยายผล สุขภาวะวัด ชุมชน
- 5.2 การพัฒนาสื่อ การสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

6. สุขภาวะวัดชุมชน 1.0 + 4 .0

- 6.1 สื่ออินเตอร์เน็ตบูรณาการวัดและชุมชน
- 6.2 สุขภาวะปัญญานิเวศชุมชน

7. อุบาสก อุบาสากาปฏิบัติศึกษา

**8. การสวดมนต์และบุญกริยาเพื่อเสริมกำลังปัญญาและสร้างความเบิกบาน
แจ่มใส**

9. บูรณกรสุขภาวะชุมชน

IHCF - IntegratedHealthy Community Facilitator

กระบวนการพัฒนาชุดความรู้

ชุดความรู้นี้ เป็นผลจากการประมวลบทเรียนและตรวจสอบหลายๆ แนวทาง เข้ากับการลงมือปฏิบัติ การระดมความคิด การอภิปราย การวิเคราะห์ วิพากษ์ หลายชั้น ของกลุ่มผู้ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งกล่าวโดยสรุปให้เห็น ถึงกระบวนการเริ่มต้นกระทั่งได้แนวคิดและชุดความรู้เพื่อกระบวนการปฏิบัติศึกษา ในครั้งนี้ โดยสรุปได้ ดังนี้

(1) การขยายผลการศึกษานองสามเณรและพระนิสิตสู่การปฏิบัติศึกษา

เครื่องมือและวิธีการในเชิงกระบวนการที่สำคัญเพื่อเข้าสู่ชุมชนและ สร้างประสบการณ์เพื่อการศึกษาและสร้างชุดความรู้ สำหรับการบูรณาการ การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์และการพัฒนาสุขภาพชุมชนอย่างเป็นองค์รวมที่ดำเนินการ โดยเครือข่ายการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในครั้งนี้ ได้แก่ การเรียนรู้ชุมชนด้วย เครื่องมือ 7 ชั้นของนายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และการพัฒนาโครงการ ปฏิบัติศึกษา (Learning Through Practice Project) ซึ่งพัฒนาขึ้นบนฐานข้อมูล ความมีประสบการณ์ต่อชุมชน และศักยภาพพื้นฐานของวัดและชุมชนที่เกิดจาก การได้เรียนรู้ร่วมกันบ้างแล้วในระดับหนึ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำของคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองงานกิจการของคณะสงฆ์ไทย พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ และสามเณรให้มีความรู้ ความสามารถด้านการเผยแผ่ การพัฒนาสังคม และการพัฒนาจิตใจของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย โดยนิสิตบรรพชิตที่สำเร็จการศึกษาภาคทฤษฎีแล้วจะต้องปฏิบัติศาสนกิจในเพศบรรพชิตเป็นเวลาปีโครงการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าว เป็นกระบวนการที่มุ่งดำเนินการขึ้นเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ 6 ประการ ดังนี้

1. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. เพื่อการสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ 3. เพื่อสนองพระราชปณิธานของรัชกาลที่ 5
4. เพื่อพัฒนานิสิตให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์
5. เพื่อส่งเสริมประชาชนและ
6. เพื่อสนองนโยบายและงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย

โดยส่งเสริมให้ พระนิสิต พร้อมกับสามเณร และยุวสงฆ์ได้เกิดแนวความคิด การศึกษาชุมชนและพัฒนาโครงการเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ พัฒนานวัตกรรมการศึกษา บูรณาการบทบาทการเผยแผ่ธรรม การทำนุบำรุงพระศาสนา ตลอดจนการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ร่วมกันสร้างสุขภาวะชุมชน โดยกระบวนการปฏิบัติและสร้างการมีส่วนร่วมต่างๆ ของชุมชน จะเน้นการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติและนำไปสู่การพัฒนาทางด้านต่างๆ ของชุมชนไปด้วย ทั้งทางด้านสุขภาพ คุณภาพชีวิต สังคม คุณภาพประชากร สิ่งแวดล้อม การศึกษา มิติทางด้านจิตใจ ตลอดจนภูมิปัญญาปฏิบัติและความสร้างสรรค์ต่างๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า การคิดริเริ่มโครงการเพื่อพัฒนาสุขภาวะชุมชนและเป็นโครงการปฏิบัติศึกษาในลักษณะดังกล่าวของเครือข่ายพระนิสิต สามเณร และยุวสงฆ์ มีความเป็นนวัตกรรมการศึกษา (Educational Innovation)

เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนและพัฒนากระบวนการปฏิบัติธรรมปัญญาศึกษา (Healthy Dhamma Learning Through Practice Studies) ในเงื่อนไขแวดล้อมใหม่ๆ ของสังคมโดยวัดและชุมชน

ชุดความรู้นี้ ได้นำเอาวิธีการดังกล่าว มาส่งเสริมให้เครือข่ายพระนิสิตได้ทดลองปฏิบัติการในชุมชนที่ได้ร่วมกันประสานความร่วมมือและคัดสรรเพื่อให้มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการศึกษาและพัฒนาบทเรียนได้อย่างเหมาะสม

การปฏิบัติศึกษาในส่วนนี้ มีลักษณะเสมือนเป็นการพิสูจน์และตรวจสอบหาบทเรียนและข้อค้นพบจากความเป็นจริงบนการปฏิบัติ ผู้ดำเนินการได้แก่เครือข่ายพระนิสิต สามเณร และยุวสงฆ์ ภายใต้การกำกับดูแลของพระอาจารย์ พระพี่เลี้ยง เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา เครือข่ายนักสานพลังเพื่อสุขภาวะ และเครือข่ายนักวิชาการหลายสาขาทั้งจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานในส่วนกลางและจากภูมิภาค

จากนั้น จึงจัดกระบวนการถอดบทเรียน นำเอาข้อมูลความเป็นจริงและบทเรียนที่เกิดขึ้นจากทุกมิติ มาทำการศึกษา วิเคราะห์ ประมวลผล และใช้เป็นเครื่องช่วยพิจารณากลับกรองสิ่งต่างๆ เพื่อตรวจสอบเข้ากับความรู้ งานวิจัย ตลอดจนงานเชิงทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วเขียนเรียบเรียงให้เป็นระบบและเป็นหมวดหมู่ที่เชื่อมโยงอ้างอิงได้กับตัวอย่างของภาคปฏิบัติในบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน อันได้แก่ ปัจจัยองค์ประกอบ การลำดับความจำเป็น ตลอดจนแนวคิดแนวปฏิบัติต่างๆ เพื่อใช้ชี้้นำการปฏิบัติและเป็นแนวพัฒนากระบวนการปฏิบัติศึกษาให้ดียิ่งๆ ขึ้นต่อไป

(2) การพัฒนากระบวนการถอดบทเรียนและประมวลความรู้

ในอีกส่วนหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีคณาจารย์ พระนิสิต และพระสงฆ์นักพัฒนา ได้ร่วมมือกับเครือข่ายนักสานพลัง

ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาสังคมสุขภาวะ ได้ประสานความร่วมมือที่มีสหวิทยาการ ซึ่งประกอบไปด้วยนักวิจัย นักเขียนและนักสื่อสารเชิงสารคดี อาจารย์มหาวิทยาลัยต่างๆ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิทยากรกระบวนการแนวจิตตปัญญา นักวิชาการแนวประชาสังคม นักพัฒนาแนวบูรณาการเพื่อสุขภาพสาธารณะและเครือข่าย นนส. หรือเครือข่ายนักสานพลังขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาสังคมสุขภาวะ รวมทั้งบุคลากรปฏิบัติการอาวุโสจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เขต 1 เชียงใหม่ ให้ได้ร่วมกันศึกษาแนวการออกแบบและดำเนินการถอดบทเรียนและประมวลองค์ความรู้จากบทเรียนภาคปฏิบัติ โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งให้แนวคิดและพาเรียนรู้แนวดำเนินการที่สำคัญโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์ ประธานหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิตบูรณาการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ แล้วดำเนินการระดมสมองและพัฒนากระบวนการให้เหมาะสมเพื่อถอดบทเรียนและนำไปสู่การพัฒนาชุดความรู้ อิงอยู่บนฐานปัญญาปฏิบัติที่วัดและชุมชนนำโดยเครือข่ายพระนิสิตได้ร่วมปฏิบัติศึกษาเพื่อสร้างสังคมสุขภาวะ พร้อมกับเป็นกระบวนการเผยแพร่ธรรมและเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างบูรณาการไปในเวลาเดียวกัน

เครื่องมือและกระบวนการเพื่อการถอดบทเรียนในลักษณะที่ดำเนินการในครั้งนี้อยู่ประกอบด้วยชุดประเด็นคำถามเชิงการวิจัยและประเมินผลแบบเสริมพลัง ที่ออกแบบให้เป็นหัวข้อย่อยเพื่อการระดมสมอง นำเสนอบทเรียน วิพากษ์ และอภิปรายของเครือข่ายพระนิสิต ประชาชนในชุมชน และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ในหลายหัวข้อทั้งหมดจัดให้อยู่ในรูปของกระบวนการเวทีพัฒนาที่ดำเนินการ และใช้วิธีประมวลผลข้อมูลบนเวทีแบบผสมผสานหลากหลายชั้นและหลายวงจร

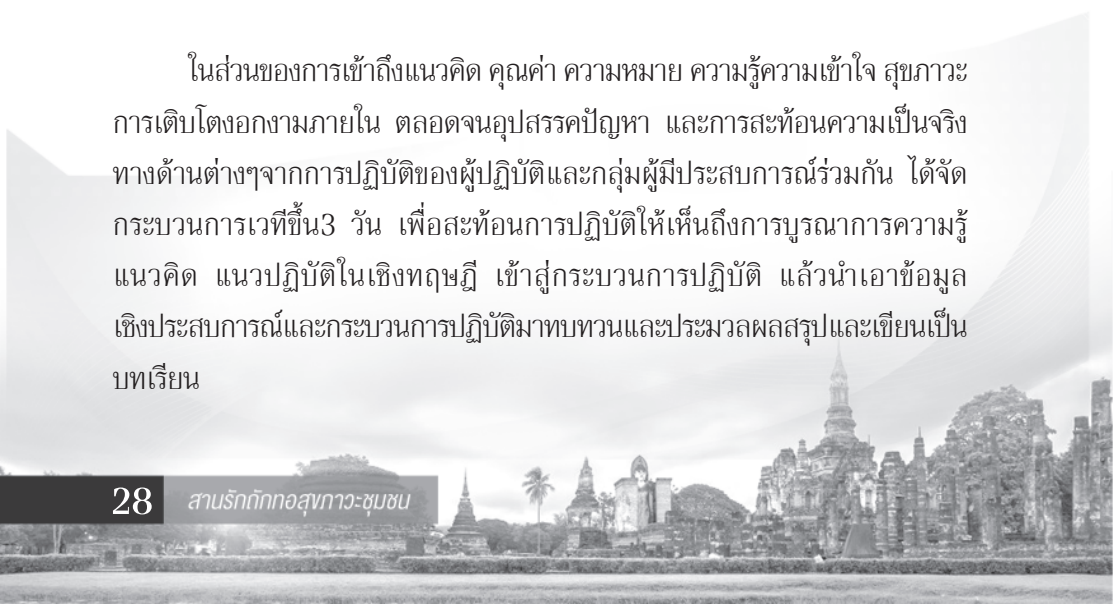

นอกจากนี้ ก่อนนำไปใช้จริง ได้ทดลองกระบวนการใช้เพื่อการตรวจสอบและ พัฒนาให้เหมาะสมกับกลุ่มสามเณร พระนิสิต และยุวสงฆ์จากประเทศไทยและกลุ่ม ประเทศเพื่อนบ้าน ของศูนย์การศึกษาและปฏิบัติธรรมนานาชาติ และหลังจากนั้น ก็ใช้ถอดบทเรียนเพื่อบูรณาการความรู้และประสบการณ์ของเครือข่ายพระสงฆ์ นัก พัฒนาและเครือข่ายผู้นำสร้างสุขภาวะชุมชนภายใต้ประเด็นส่วนรวมหลายด้าน สร้างกรอบแนวคิดในภาพรวมและศึกษาระบบความสอดคล้องเชื่อมโยง เพื่อเป็น แนวกำกับกระบวนการหลายด้านที่ดำเนินการอยู่บนความเป็นจริงอย่างกระจัดกระจาย ให้สามารถเห็นความแยกส่วนและความเชื่อมโยง ที่จะสามารถประสานความร่วมมือ และส่งเสริมให้เกิดความเกื้อหนุนส่งเสริมกันดังที่พึงประสงค์ได้มากยิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งสามารถใช้เป็นกรอบในการตรวจสอบ และวิเคราะห์ความมีนัยสำคัญต่อ กระบวนการปฏิบัติศึกษา การเผยแผ่ธรรมและการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้บูรณาการ อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต การทำงาน ควบคู่ไปกับการพัฒนา สุขภาวะชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสานพลังสร้างสุขภาวะของสังคมชุมชนโดยวัดและชุมชน ยกระดับพัฒนาการ เชิงบทบาทของวัดและเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ตลอดจนสามเณร ยุวสงฆ์ พร้อมกับ กอบกู้และสร้างเสริมศักยภาพการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้นสำหรับการปฏิบัติในชุมชน ให้สามารถเกิดพลวัตและนำการเปลี่ยนแปลงตนเองสู่การมีสุขภาวะที่ดี สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพความจำเป็นใหม่ของสังคมไทยและสังคมโลก อีกทั้ง ยังเป็นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมากยิ่งขึ้นไปในอนาคต

(3) การถอดบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม

ดำเนินการภายหลังปฏิบัติการศึกษาชุมชนและสร้างสุขภาวะชุมชน โดยในส่วนของการศึกษาชุมชน ได้เรียนรู้กระบวนการใช้เครื่องมือ 7 ชิ้น ของนายแพทย์ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และในส่วนของกระบวนการสร้างสุขภาวะชุมชน ได้ดำเนินโครงการกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่ร่วมกันพัฒนาขึ้นมาจากเครือข่ายพระนิสิต ประกอบด้วยโครงการแก้ไขปัญหายยะ โครงการด้านพืชผักสมุนไพร โครงการด้านสุขภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ชีวภาพ เหล่านี้เป็นต้น ผลของการดำเนินการดังกล่าว ทำให้เครือข่ายพระนิสิต ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตลอดจนเครือข่ายของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เกิดข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติและได้เข้าถึงบทเรียนเชิงประสบการณ์ร่วมกันชุดหนึ่งด้วยตนเอง กระบวนการถอดบทเรียนที่ได้ออกแบบและดำเนินการขึ้นอย่างเป็นการเฉพาะจะเป็น เครื่องมือและวิธีการเพื่อทำให้ข้อมูลและการปฏิสัมพันธ์กันของชุมชน ตลอดจนเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องในทางปฏิบัติและองค์ประกอบทุกมิติของกิจกรรมได้รับการประมวลผล จัดระเบียบ ประกอบสร้างปัญญาปฏิบัติ ให้แนวคิด ความหมาย พรรณนาความ ให้การอธิบาย ให้ความรู้ความเข้าใจ ที่อิงอยู่กับตัวอย่างการปฏิบัติ และความเป็นจริงภายใต้บริบทของสังคมชุมชน

ในส่วนของการเข้าถึงแนวคิด คุณค่า ความหมาย ความรู้ความเข้าใจ สุขภาวะ การเติบโตของงามภายใน ตลอดจนอุปสรรคปัญหา และการสะท้อนความเป็นจริง ทางด้านต่างๆจากการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้มีส่วนการมีส่วนร่วม ได้จัดกระบวนการเวทีขึ้น 3 วัน เพื่อสะท้อนการปฏิบัติให้เห็นถึงการบูรณาการความรู้ แนวคิด แนวปฏิบัติในเชิงทฤษฎี เข้าสู่กระบวนการปฏิบัติ แล้วนำเอาข้อมูลเชิงประสบการณ์และกระบวนการปฏิบัติมาทบทวนและประมวลผลสรุปและเขียนเป็นบทเรียน

การจัดกระบวนการปฏิบัติศึกษา

บูรณาการการเผยแผ่ธรรมสู่การสร้างสุขภาวะชุมชน

การทำงานเพื่อบูรณาการการเผยแผ่ธรรมและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ธรรมปัญญา ควบคู่ไปกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนและการส่งเสริมประชาชนเพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน ของพระนิสิต พระสงฆ์ และสามเณร มีแนวคิดและแนวดำเนินการ พร้อมกับตัวอย่างประกอบการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติให้พอเข้าใจ ดังนี้

1. ชุมชนบริหารจัดการแบบพลวัตรเพื่อสุขภาวะปัญญาชุมชน

การทำงานสร้างสุขภาวะชุมชน ให้บูรณาการกับกระบวนการปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม เป็นการทำงานที่ครอบคลุมทั้งวัดและชุมชน อีกทั้งเน้นกระบวนการเรียนรู้บนการแก้ปัญหาและการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ในท่ามกลางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีความจำเป็นและความต้องการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นบนกระบวนการต่างๆ ซึ่งมีความหลากหลายซับซ้อน และต้อง

เกี่ยวข้องกับปัจจัยเพื่อดำเนินการสิ่งต่างๆ ทั้งที่เตรียมการได้ล่วงหน้าและอยู่นอกเหนือการคาดหมายไว้ก่อนที่การลงมือทำจริงจะเกิดขึ้น

ขณะเดียวกัน เครือข่ายพระนิสิต สามเณร ชุวสงฆ์ และพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งจัดว่าเป็นชุมชนของผู้ปฏิบัติศึกษาอยู่ในวัด ตลอดจนอุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติอยู่ในวัดหรือเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สมათานศีลอุโบสถ เหล่านี้ ต่างก็เป็นกลุ่มที่จะต้องระมัดระวังการล่วงพระธรรมวินัยและต้องอยู่ในความสำรวม จึงมีข้อจำกัดต่อการปฏิบัติกิจกรรมหลายอย่างที่ดำเนินไปบนกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน แต่ก็มิมีบทบาทความสำคัญต่อการให้การชี้แนะเผยแผ่หลักธรรม กำกับและโน้มน้ากระบวนกรทางสติปัญญาแบบรวมหมู่ให้กับชุมชน รวมทั้งเป็นพลังด้านจิตใจและพลังแห่งความเป็นบุญเป็นกุศลของการระดมพลังการปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัจจัยและทรัพยากรที่มีคุณค่ามาก หาไม่ได้จากแหล่งอื่นนอกจากวัดและชุมชนผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องออกแบบและจัดระบบเพื่อการบริหารจัดการแบบพลวัตรด้วยกลุ่มคนและชุมชนปฏิบัติแบบรวมหมู่ ที่สามารถประสานการมีส่วนร่วมและสร้างความเคลื่อนไหวของกระบวนกรสุขภาพทางปัญญา สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานที่คาดหวังและเพียงพอต่อความจำเป็นของการปฏิบัติให้วัดและชุมชนสามารถบรรลุจุดหมายเพื่อการสร้างสังคมสุขภาวะดังที่พึงประสงค์ร่วมกันได้อย่างเหมาะสม โดยมีแนวคิดเบื้องหลังและแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการแบบพลวัตร

การบริหารจัดการแบบพลวัตร เป็นการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับความเป็นไปของสังคมและสิ่งแวดล้อม และเป็นการเปิดรับปัจจัยป้อนกลับ (Feed backing circle) จากกระบวนการทำงานและจากภาวะกดดันในรูปแบบต่างๆ ของภายนอก ให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดความมีพลวัตร มีพัฒนาการ มีชีวิตและมีความเคลื่อนไหว ยืดหยุ่นต่อการดำเนินงานให้เป็นที่ไปภายใต้เงื่อนไขแวดล้อมที่หลากหลายและไม่หยุดนิ่งได้อยู่ตลอดเวลา มีความจำเป็นและเหมาะสมกับองค์กรรมถึงสถานการณ์การพัฒนาในสาขาต่างๆ ที่ต้องมุ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านคนและการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายบนความแตกต่างหลากหลาย

ในหลายสถานการณ์และในองค์กรที่มีความแตกต่างหลากหลาย การบริหารจัดการที่อยู่ในสถานการณ์ไม่หยุดนิ่งและมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกอยู่เสมอ จะต้องพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการแบบพลวัตรขึ้นมาให้เหมาะสมกับความจำเป็นของตนเอง จึงจะสามารถเผชิญกับภาวะกดดันและมีความเท่าทันกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์แวดล้อม พร้อมกับพัฒนาการเรียนรู้และเกิดความเจริญงอกงามในตนเองได้อย่างเหมาะสม รวมถึงชุมชนและการรวมกลุ่มกันของประชาชนตลอดจนเครือข่ายการจัดการของชุมชนระดับต่างๆ ทั้งวัดและชุมชนศรัทธาก็จะมีความเจริญงอกงามเช่นกัน

การบริหารจัดการเพื่อดำเนินการสิ่งต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการในระดับชุมชน รวมทั้งการรวมกลุ่มและรวมตัวกันเป็นชุมชน สิ่งสำคัญที่น่าสนใจนั้น จะเป็นเรื่องของการมีภาวะ

ผู้นำแบบรวมหมู่ (Collective leadership) โดยผู้คนหลากหลายต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีความเป็นส่วนรวมเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันบนปัจจัยพื้นฐานในหลายด้าน ดังนั้น การทำงานชุมชนและปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ เพื่อสรรสร้างสุขภาวะความเป็นส่วนรวมในระดับชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ประชาชนและสมาชิกของชุมชนต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ สร้างชีวิตความเป็นส่วนรวมด้วยกัน ในอีกความหมายหนึ่ง จึงมีความเป็นกระบวนการบริหารจัดการแบบพลวัตอยู่ในตนเอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า การร่วมกันทำงานบนความเป็นชุมชนสร้างปัจจัยเชิงกระบวนการมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory management) นั้นเป็นการก่อเกิดความเป็นชุมชน และเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารจัดการแบบพลวัตอยู่โดยพื้นฐาน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนของชุมชนในระบบสังคมโดยทั่วไปกับความเป็นชุมชนเพื่อสร้างวัฒนธรรมจิตใจและกระบวนการเชิงปัญญาปฏิบัติบนพื้นฐานของศาสนธรรมนั้น อาจมีความแตกต่างกัน ทั้งรูปแบบและกระบวนการจัดการอย่างมีพลวัตที่จัดว่าดีและเหมาะสมสำหรับชุมชนของประชาชนและชาวบ้านแบบทั่วไป ก็อาจจะไม่เหมาะสมสำหรับชุมชนปฏิบัติของพระภิกษุและสามเณร รวมทั้งผู้ที่สมาทานแนวประพฤติปฏิบัติเพื่อชีวิตพรหมจรรย์ เพราะไม่สงเคราะห์และไม่เอื้อต่อการปฏิบัติต่อพระธรรมวินัย เช่น การลงแขกเอาแรงทำนา หว่านไถ เพาะปลูก และ

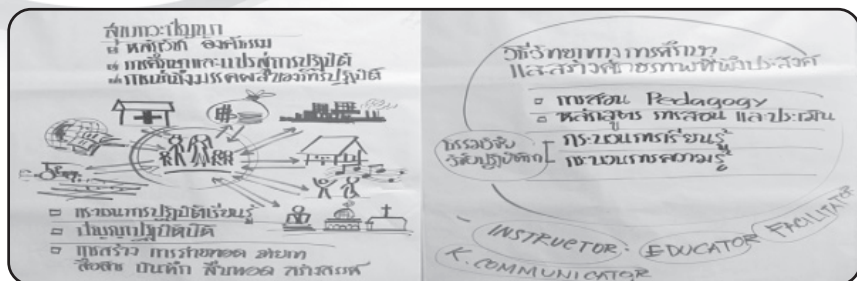

เก็บเกี่ยวข้าวในนา จัดว่าเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ดี และเป็นการบริหารจัดการแบบพลวัตของชุมชนบนต้นทุนวิถีชีวิต ให้สามารถบรรลุเป้าหมายการผลิตของครัวเรือนและชุมชนได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ แต่หากนำรูปแบบเดียวกันมาเป็นกิจกรรมการปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร ก็จะทำให้เกิดการละเมิดหลักพระธรรมวินัยหลายข้อและกระทบต่อสาระสำคัญของการดำเนินชีวิตเพื่อการศึกษาอบรมและปฏิบัติธรรมปัญญาในชีวิตให้ถึงที่สุด เช่น ทำให้ต้องพรากของเขียวและเบียดเบียนสิ่งที่มีชีวิตในดินและน้ำ ทำให้ขาดจากวัตรปฏิบัติในการเป็นผู้ขอเพื่อดำรงชีพและทำกิจอันพึงทำผ่านการเป็นสื่อให้ประชาชนและชุมชนกลุ่มศรัทธาได้ปฏิบัติจาคะ เรียนรู้การทำทานให้เป็นการสละออกไปเพื่อลดละการทำให้ความหมายแห่งชีวิตติดขัดคับแคบอยู่บนสิ่งที่เราครอบครองและติดยึด ไปสู่การค่อยๆ กระดับการพัฒนาชีวิตแห่งตนให้เป็นส่วนหนึ่งกับความเป็นส่วนรวม ซึ่งจะเป็นต้นทุนสำหรับการเข้าถึงความหมายที่แท้และมีความสุขความเบิกบานใจที่ยั่งยืนกว่าเดิมมากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน การทำมาหากินและการลงมือเพาะปลูกเองนั้นหากเป็นชุมชนชาวบ้านก็นับว่าเป็นการปฏิบัติอย่างมีสัมมาอาชีวะและเป็นสัมมาปฏิบัติ แต่ครั้งเมื่อเป็นพระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่ลงมือทำแบบเดียวกันกับชาวบ้าน ก็จะกลายเป็นการสั่งสมอาหารและปัจจัยเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งละเมิดหลักคิดสำคัญอีกหลายประเด็นที่ว่าด้วยการบริโภคและการจัดความสัมพันธ์กับปัจจัยเพื่อการดำรงชีวิตในมรรควิธีของชุมชนสงฆ์ สามเณร และวัด ทำให้ความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตเพื่อการปฏิบัติศึกษาให้เข้าถึงธรรมปัญญาต่างๆ ขัดแย้งและหักล้างกับสาระสำคัญในระดับพื้นฐานของพระธรรมวินัยและหลักธรรมที่จะสามารถสาธิต เป็นให้ดู อยู่ให้เห็นได้เหล่านี้เป็นต้น การทำงานสร้างสุขภาวะชุมชนโดยเครือข่ายปฏิบัติการร่วมกันของพระนิสิต เครือข่ายพระสงฆ์ วัด และชุมชนกลุ่มศรัทธา จึงควรต้องพัฒนาการคิดสร้างสรรค์และออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะจำเพาะ ที่สะท้อนเชื่อมโยงให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาและคิดใคร่ครวญต่อหลักปฏิบัติที่เอื้อต่อพระธรรมวินัยให้แยกคายและเหมาะสมกับเหตุปัจจัยต่างๆ อยู่เสมอควบคู่ไปด้วย

จึงพอจะประมาณได้ว่า ชุมชนสงฆ์ ชุมชนปฏิบัติกรของลุ่มพระนิสิตจากสถาบันการศึกษาที่อยู่ในความดูแลขององค์กรทางสงฆ์ กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา และชุมชนชาวบ้านรอบวัดของวัดหนึ่งๆ รวมไปถึงจนถึงความเป็นชุมชนและกลุ่มศาสนิกตามหลักธรรมของศาสนาอื่นๆ นั้น จะมีจุดหมายต่างออกไปจากชุมชนชาวบ้านโดยทั่วไป โดยจะมีลักษณะเป็นจุดหมายเชิงอุดมคติ เชื่อมโยงกับความศรัทธา ความเชื่อ และมีวัตถุประสงค์จำเพาะอย่างอยู่ในวิถีชีวิตความเป็นชุมชน อีกทั้งกระบวนการที่เป็นพื้นฐานสำคัญของวัตรปฏิบัติต่างๆ ก็อยู่บนหลักการที่จะสามารถทำให้เกิดความเชื่อเพื่อเกื้อหนุนต่อการรักษาพระธรรมวินัยและสามารถคิดค้นกระบวนการปฏิบัติศึกษาให้การเผยแผ่ธรรมและการปฏิบัติธรรม มีความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาอยู่เสมอ

ดังนั้น ในเชิงวิถีคิดและการออกแบบกระบวนการต่างๆ ให้แยกคายน จึงมีนัยสำคัญมากทั้งต่อการบริหารจัดการแบบพลวัตรเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่จำเป็นต่อการสรรสร้างสุขภาวะของชุมชน พร้อมกับก่อให้เกิดกระบวนการพลวัตรเชิงรูปแบบของการปฏิบัติธรรมบนพื้นฐานการทำงานและการดำเนินชีวิตของประชาชน รวมทั้งเป็นการเผยแผ่ธรรม ให้บูรณาการอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกระบวนการสังคมและวิถีชีวิตในระดับชุมชน การพัฒนาหลักคิดเพื่อออกแบบชุมชนปฏิบัติ

(Community of practice) และจัดกลุ่มการมีส่วนร่วม เพื่อบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆให้เกิดพลวัต ให้มีลักษณะพื้นฐานสอดคล้องกับหลักปฏิบัติของพระนิสิต พระภิกษุ หมู่งสงฆ์ สามเณร รวมทั้งชุมชนปฏิบัติที่เป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งจัดว่ามีความเป็นชุมชนจำเพาะในด้านวิถีการดำเนินชีวิต (Specific community of way of life) จึงเป็นเครื่องมือเชิงกระบวนการที่สำคัญของการออกแบบสถานการณ์เงื่อนไขสำหรับการทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ อันจะนำไปสู่กระบวนการสร้างสุขภาวะปัญญาชุมชน ที่สอดคล้องกันอย่างกลมกลืน และส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการในบทบาทสำคัญของพุทธบริษัท 4 เพื่อการทำนุบำรุง รักษาและสืบทอดพระศาสนาธรรม อันได้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา วัดและชุมชน

หลักเพื่อออกแบบกิจกรรม

และกระบวนการที่เหมาะสม

ในทางปฏิบัตินั้น เราสามารถคิดสร้างสรรค์และออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงการบริหารจัดการแบบพลวัตรของชุมชนปฏิบัติทางด้านวัฒนธรรมจิตใจ และชุมชนปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับสังคมผ่านวัด และการรวมกลุ่มปฏิบัติด้วยความศรัทธา ดังเช่น กลุ่มพระนิสิต (Community of Practice - CoP) และชุมชนปฏิบัติเพื่อมีส่วนร่วมในการนำปฏิบัติและบริหารจัดการอย่างเป็นพลวัตรของเครือข่ายสร้างสุขภาวะปัญญาชุมชน ของวัด บ้าน และชุมชน (Community of participatory development management) ให้สอดคล้องกับสภาพความจำเป็นได้ในหลายลักษณะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) การประเมินและสะท้อนข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการ (Evaluation and Feedbacking)

จัดให้มีระบบการติดตามประเมินผลและสื่อสารสะท้อนกลับเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง สนองต่อต่อผลการสื่อสารเชิงสะท้อนกลับ การประเมินเชิงการบริหารจัดการ ให้กิจกรรมและการดำเนินการต่างๆ สามารถมุ่งไปสู่การได้บรรลุเป้าหมายดังที่ต้องการมากที่สุด สิ่งที่จะช่วยให้การออกแบบวิธีประเมินให้เป็นเครื่องมือเชิงบริหารจัดการเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและก่อให้เกิดการบริหารจัดการแบบพลวัตรได้ เช่น การออกแบบให้มีกระบวนการ

สะท้อนผลข้อมูล การจัดเวทีชุมชนเพื่อสื่อสารและนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่างๆ การประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ประเด็นการเสริมศักยภาพแก่ชุมชนปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง แล้วจัดกระบวนการขึ้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เหล่านี้เป็นต้น การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนี้ จะสามารถทำให้เกิดกระบวนการที่ชุมชนดำเนินการขึ้น มีวงจรป้อนกลับ (Feed backing loop) เชื่อมโยงให้ระบบและเครือข่ายดำเนินการต่างๆ เกิดปฏิสัมพันธ์และสามารถมีผลวัตรอบด้านทั้งภายในและภายนอก สอดคล้องกลมกลืนไปกับสภาพความจำเป็นต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

(2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

(Learning and sharing for change)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเชิงการบริหารพลวัตรและการจัดการเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถออกแบบและดำเนินการให้เหมาะสมกับชุมชนปฏิบัติการและเรียนรู้โดยวัด กลุ่มพระสงฆ์ พระนิสิต สามเณร กับชุมชน แต่กระบวนการต่างๆ ต้องวางกรอบแนวคิดและออกแบบวิธีดำเนินการให้แยกคายเพราะอุปสรรคสำคัญที่จะไม่เอื้อให้ชุมชนพระนิสิต กลุ่มพระสงฆ์และสามเณร กับกลุ่มชาวบ้านเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติได้อย่างหนึ่งก็คือ ในคติความเชื่อและในระบบปฏิบัติตามวัฒนธรรมของชุมชนชาวบ้านนั้น ชุมชนพระนิสิต กลุ่มพระสงฆ์และสามเณร รวมทั้งสตรีและบุรุษที่สมาทานศีลเพื่อเป็นวัตรปฏิบัติในวิถีดำเนินชีวิตนั้น จะได้รับการยกให้อยู่ในสถานะที่สูงกว่าชาวบ้านทั่วไปในแทบจะทุกด้าน ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปต่างก็ยินดีที่จะน้อมรับฟังเพียงฝ่ายเดียวแทบจะสิ้นเชิง เพราะกลัวจะเป็นการตีเสมอและกระทำผิดบาป

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่จะสามารถดำเนินการให้เป็น การบริหารจัดการแบบพลวัตร เพื่อสร้างเสริมให้เกิดสุขภาวะทางปัญญาชุมชน ด้วยเครือข่ายการเรียนรู้และทำงานให้เป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับชุมชนชาวบ้าน รวมทั้งทำงานให้เป็นการเผยแผ่ธรรมสำหรับชุมชนพระนิสิตและเครือข่ายพระสงฆ์ จึงต้องใช้ทักษะและกระบวนการที่พัฒนาขึ้นให้เหมาะสม รวมทั้งโอกาสที่ชุมชนพระนิสิตและเครือข่ายพระสงฆ์จะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและได้ฝึกฝนทักษะใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมและงดงาม จัดว่าเป็นสิ่งที่จะต้องทำให้มากยิ่งขึ้น

(3) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Learning for change)

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นวิธีหนึ่งที่มีความเป็นกระบวนการ บริหารจัดการแบบพลวัตรอยู่ในตนเอง ชุดประสบการณ์จากการเรียนรู้ที่เหมาะสม จะส่งผลต่อการเกิดสิ่งใหม่ขึ้นในหลายมิติ นับแต่ด้านการคิด การปฏิบัติ ทักษะคิด อารมณ์และความรู้สึก รวมทั้งสามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอันเกิดจากการจูงใจ ตนเองและกำกับตนเองออกมาจากภาวะภายใน ทำให้กระบวนการปฏิบัติมีพลัง ของการกระทำด้วยจิตอาสา (Voluntary action) และการนำปฏิบัติออกมาด้วยตนเอง (Self-directing and Self-determined participation)

รูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสม อาจจะทำแบบและดำเนินการ ให้แยกคายมากขึ้นบนกระบวนการและวิถีปฏิบัติที่ค่อยๆ เคยดีแล้วอยู่ทั่วไป เช่น การจัดการ การเรียน การศึกษา การจัดการศึกษา การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการแสดง ปรากฏาและถาวรบรรยายพิเศษ เป็นต้น

การมีหลักคิดและเล็งเห็นนัยสำคัญต่างๆของการบูรณาการการเผยแพร่ธรรมและทำกิจของสงฆ์ ผู้การสร้างสุขภาวะชุมชน ด้วยเครือข่ายความร่วมมือที่ดีของ วัด พระ ชาวบ้าน และชุมชน รวมทั้งการได้ฝึกฝนและเรียนรู้ภาคปฏิบัติที่ดี จะทำให้พระนิสิต เครือข่ายพระสงฆ์ รวมทั้งวัดและเครือข่ายชุมชน สามารถนำเอาสิ่งที่แพร่หลายและมีอยู่เป็นต้นทุนเดิมเหล่านี้กลับมาพิจารณาใหม่พร้อมกับทำงานเชิงความคิด ออกแบบและสร้างสรรค์องค์ประกอบใหม่ๆใส่เข้าไปให้เหมาะสม ก็จะทำให้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ มีความเป็นการบริหารจัดการแบบพลวัตร เพื่อสร้างสุขภาวะปัญญาให้เกิดขึ้นได้ในตนเอง

(4) **องค์กรแห่งการเรียนรู้** (Learning organization)

องค์กรแห่งการเรียนรู้ จะมีเนื้อหากิจกรรมและการดำเนินงาน ที่เน้นกระบวนการวิเคราะห์ และนำเอาองค์ประกอบของการดำเนินการต่างๆขององค์กร กลุ่มการรวมตัวบนพื้นฐานการทำงาน ตลอดจนชุมชนการรวมตัวรูปแบบต่างๆ มาพิจารณา เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งของการผลิตความคิด สร้างความรู้สร้างความเข้าใจ สร้างข้อมูล และพัฒนาทักษะ เพื่อสนองตอบสภาพความจำเป็นต่างๆและนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

การออกแบบองค์กรจัดการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับแนวดำเนินการอย่างใหม่ของการสร้างธรรมปัญญา สำหรับพระนิสิต เครือข่ายพระสงฆ์ รวมทั้งวัดและเครือข่ายชุมชน ให้ชุมชนมุ่งสู่การสร้างสุขภาวะชุมชน สามารถดำเนินการได้หลายแบบ อีกทั้งมีเครือข่ายกระบวนการ (Process Facilitator) หรือชุมชนปฏิบัติ (Community of Practice) เชื่อมโยงกลุ่มความหลากหลาย

โดยมีการจำแนกและจัดกลุ่มหลากหลายให้เหมาะสมด้วยเกณฑ์ต่างๆ เช่น กลุ่มพระนิสิตตามชั้นปี กลุ่มพระนวกะ กลุ่มสามเณร กลุ่มชาวบ้าน แล้วกำกับหรือจัดกระบวนการต่างๆให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้บรรยากาศและกระบวนการมีส่วนร่วมที่ดี

ขณะเดียวกัน ก็จัดให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับความเชื่อมโยงพร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมทางด้านสื่อ ข้อมูลข่าวสาร สถานที่สร้างสรรค์ และบรรยากาศชวนคิดชวนคุย ทำให้ทั้งระบบขององค์กรและเครือข่าย เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ สามารถพลวัตตนเองได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกลมกลืนกับพัฒนาการของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆได้เป็นอย่างดีอยู่ตลอดเวลา ขั้นตอนดำเนินการสร้างสุขภาวะชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์และระบุจุดหมายของการผลิตความคิดและการบรรลุผลการปฏิบัติ
2. จัดกลุ่มให้เหมาะสมกับลักษณะกิจกรรมและวัตถุประสงค์การแก้ปัญหา
3. แจงภารกิจและแนวปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มก่อนที่จัดตั้งขึ้น
4. จัดทรัพยากรและปัจจัยสนับสนุนที่เหมาะสม
5. กำกับกระบวนการและการดูแลเงื่อนไขแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน
6. จัดเวทีและกระบวนการถอดบทเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวบรวมข้อมูลและวางแผนป้อนกลับ
7. สรุปบทเรียน ศึกษาและใคร่ครวญ เห็นความสำเร็จ เกิดปัญญาปฏิบัติและได้กระบวนการธรรมจากการปฏิบัติ

กลุ่มและองค์การการเรียนรู้ จะเป็นวิธีดำเนินการ ที่ช่วยให้การใช้กิจกรรม การพัฒนาและการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ให้วัดกับชุมชนได้ร่วมกันสร้างสุขภาวะ ภายใต้ประเด็นต่างๆ ของพื้นที่กระบวนการปฏิบัติศึกษาอย่างเป็นธรรมชาติ ทำให้ ผู้คนทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วม ได้อยู่กับสภาพแวดล้อมความเป็นชุมชนและได้เข้าถึงกระบวนการ ที่แยกคายลึกซึ้ง ได้ปัญญาปฏิบัติ สามารถพัฒนาชีวิตให้เจริญงอกงามไปบนกิจกรรม ปฏิบัติการต่างๆ พร้อมกับสามารถระดมการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาและบรรลุผล การสร้างสุขภาวะชุมชนดังที่ต้องการร่วมกัน

(5) การสื่อสารและพัฒนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Communication and Learning for change)

การพัฒนาทักษะการสนทนาพูดคุยอย่างมีความหมาย ทักษะการสลับฟัง และเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผสมผสานทั้งผ่านสื่อและแบบพบปะกัน (Integrated communication) สำหรับกลุ่มพระนิสิต กลุ่มพระนวกะ กลุ่มสามเณร กลุ่มชาวบ้านทำให้มีความสามารถริเริ่มและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทางการปฏิบัติ จะเป็นวิธีหนึ่งที่ก่อให้เกิดการไหลเวียนทางข้อมูลข่าวสาร การเกิด ความรู้ความเข้าใจที่สอดคล้องกัน และการสะท้อนสู่การปฏิบัติ ในจังหวัดที่ประสานสอดคล้อง มีความหมายร่วมกันต่อการสร้างสุขภาวะชุมชน

กระบวนการเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์และการเปิดรับอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างสุขภาวะทางปัญญาของชุมชนนั้น เป็นวิธีขับเคลื่อนงานสาธารณะด้วยการ สร้างการมีส่วนร่วมและบริหารจัดการให้ผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่มของชุมชนต่างๆ สามารถ ข้ามอุปสรรคปัญหาอันเกิดจากความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในแง่ของสิ่งจูงใจและ พื้นฐานประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ไปสู่การได้ใช้พลังการปฏิบัติและพลังความริเริ่ม

สร้างสรรค์ ตลอดจนความคาดหวังในการร่วมสร้างความเป็นส่วนรวมด้วยตนเอง ให้สานความเชื่อมโยงสู่กันและกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ต่างก็สร้างเสริมซึ่งกันและกัน ให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์ต่างๆของชุมชน สามารถช่วยกันทำและบรรลุผลอย่างดีที่สุดยิ่งขึ้น

การสื่อสารและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง มีแนวปฏิบัติดังนี้

1. สื่อสารบอกกล่าวหลากหลายช่องทาง ผสมผสาน
2. รูปแบบและกระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ของการสื่อสาร ครอบคลุม ความจำเป็นหลายระดับ ทั้งการสื่อสารแบบทางเดียว การสื่อสารแบบสองทาง การสื่อสารผ่านกิจกรรม การสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ ที่มีความเข้มข้นและ มีความเจาะจงหลากหลาย
3. การเปิดรับและสื่อสารเชิงปรึกษาหารือ จะทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอด สื่อสารบอกกล่าวและสร้างความคิด ความเข้าใจร่วมกันชุดใหม่ขึ้นมา ให้ทัดเทียมกับสภาพความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลง และภาวะความ เลื่อนไหลต่างๆ ทั้งที่พึงประสงค์และอยู่นอกเหนือความคาดหมาย
4. ออกแบบกระบวนการให้มีองค์ประกอบสื่อบุคคล และอิงอยู่กับความเป็น ชุมชน
5. บูรณาการการบอกกล่าวที่ทั่วถึงและครอบคลุมความหลากหลายของ กลุ่มย่อยต่างๆ ในชุมชน

6. ถ่ายทอดสื่อสาร แบ่งปัน และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอกกลุ่ม และภายนอกชุมชน พร้อมกับคัดสรรการเรียนรู้โลกภายนอก ให้ชุมชนสามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลงและเกิดความฉลาดรู้ ได้เพิ่มพูนอำนาจทางข่าวสารเพื่อการคิดและตัดสินใจ รวมทั้งเกิดทักษะชีวิต เพื่อนำการเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม อยู่ตลอดเวลา

ชุมชนต่างๆ มักคุ้นเคยกับการสื่อสารแบบเชิงเดี่ยว ด้วยข้อมูลข่าวสารชุดเดียว และติดกรอบอ้างอิงแบบต่างๆ ที่ตายตัว ทำให้เกิดแรงต้านต่อการสร้างสุขภาวะแบบมีชีวิต และเกิดภาวะกดดันได้ง่ายจากแรงกระทบที่มาจากความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาของโลกรอบข้าง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการสื่อสารและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดขึ้นอย่างบูรณาการไปบนกระบวนการสร้างสุขภาวะชุมชน

1.2 การพัฒนาทีมและภาวะผู้นำกลุ่มเพื่อการบริหารจัดการแบบพลวัต

Team and Collective Leadership Development for Dynamic Development Management

ในภาพรวมและในเชิงการบรรลุผลเพื่อกลุ่มเป้าหมายจำเพาะระยะใกล้สั้น เครือข่ายการทำงานในรูปแบบวัด-ชุมชน เป็นฐาน ต้องสามารถเห็นภาพโดยรวมเป็นเบื้องต้นเสียก่อนว่า ความเป็นชุมชนและสุขภาวะชุมชนนั้น ความเป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคนิควิธีระดมสร้างความเป็นส่วนรวมดังที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในชุมชนระดับต่างๆ อยู่ในตัวเอง (Community as a practical tool and instrument for achieving

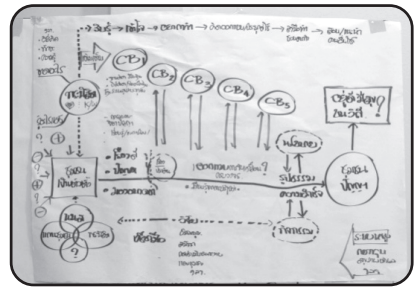
healthy and sustainability development goals) ซึ่งในความเป็นเครื่องมือและวิธีระดมสร้างความเป็นส่วนรวมต่างๆโดยความเป็นชุมชน ที่จะสร้างสุขภาวะชุมชนของชุมชนนั้นๆจะต้องสามารถระดมปัจจัยการมีส่วนร่วมที่ต้องการได้หลายประการขึ้นมาจากชุมชน และส่วนใหญ่จะหาไม่ได้จากภายนอกหรืออาจจะไม่สามารถทำให้มีความหมายได้เท่ากับการเกิดขึ้นมาจากชุมชนเอง ดังนี้

- (1) การระดมพลังร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมผลิตความคิด ร่วมสะท้อนความต้องการและความจำเป็น
- (2) การระดมทักษะความรู้และทักษะปัญญาปฏิบัติ เพื่อสร้างความรู้และทรัพยากรข้อมูล
- (3) การระดมการปฏิบัติเพื่อคิดวางแผนและจัดรูปแบบดำเนินการให้เหมาะสม
- (4) การระดมทรัพยากร ทุนและงบประมาณ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องมือ เครื่องจักรกล
- (5) การระดมแรงงาน กำลังคนเพื่อการปฏิบัติ
- (6) การระดมความร่วมมือเพื่อปฏิบัติการและดำเนินการ มุ่งสู่เป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน
- (7) การระดมความสนใจ การรับรู้ เพื่อเคลื่อนไหวสภาพแวดล้อม สื่อสาร พัฒนาการเรียนรู้ เคลื่อนไหวเชิงวัฒนธรรมปัญญา และสร้างจิตวิญญาณความเป็นส่วนรวมร่วมกันของชุมชน
- (8) การระดมการปฏิบัติและสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการประเมิน เรียนรู้ และจัดการความเปลี่ยนแปลง
- (9) การระดมสร้างความสามารถเข้าถึงผลของการพัฒนาและผลของการดำเนินการต่างๆ

กล่าวได้ว่า ในชุมชนและการรวมตัวของกลุ่มคนบนความเป็นส่วนรวมและบนประเด็นข้อผูกพันแบบต่างๆของประชาชนทั้งในเมืองและชนบท รวมไปถึงจนถึงชุมชนและกลุ่มศรัทธาของวัด ศาสนสถาน ครู อาจารย์ และอุปัชฌายาจารย์ต่างๆ จะมีต้นทุนศักยภาพ ทรัพยากร ความรู้และภูมิปัญญาปฏิบัติ รวมไปถึงจนถึงวิชาการและเทคโนโลยี ที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาและสรรสร้างสิ่งต่างๆ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่การที่จะเข้าถึงและระดมสิ่งต่างๆมาใช้ดำเนินการให้บรรลุผลดังที่พึงประสงค์ร่วมกันได้นั้น เครื่องมือเชิงกระบวนการและวิถีบริหารจัดการแบบพลวัตที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความเป็นชุมชนและการสร้างสุขภาวะชุมชนนั่นเอง

ในภาคปฏิบัติการและในการดำเนินการเป็นกิจกรรมย่อยให้เหมาะสมตามช่วงเวลาต่างๆของกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหาที่ต้องการ ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อให้วัตถุประสงค์นี้เป็นกิจกรรมย่อยๆ ให้เบ็ดเสร็จอยู่ในตนเองเช่น

เริ่มจากการประสานทีมสหวิทยาการมาร่วมแลกเปลี่ยน ถอดบทเรียนเป็นชุดความรู้มีทีมบริหารจัดการกระบวนการ ประสานหน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ ประสานเตรียมทีมวิทยากร เตรียมข้อมูลชุดความรู้ จัดเตรียมสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ทีมวิชาการการสรุปชุดความรู้ เตรียมการทดลองใช้

ในระยะดำเนินการอื่น รวมทั้งในขั้นดำเนินการอื่นๆ ที่หมุนเวียนเป็นวงจรการทำงานสืบเนื่องกัน การออกแบบกระบวนการและการดำเนินการในรายละเอียดก็อาจจะแตกต่างกันไป หลักคิด ทฤษฎีเบื้องหลัง และหลักดำเนินการที่สำคัญต่างๆ จึงเป็นระบบและวิธีคิดที่อยู่ภายใต้การเลือกสรรกิจกรรมและรูปแบบการทำงานให้

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์จำเพาะอย่างตามขั้นตอนการดำเนินการต่างๆของการทำงาน ดังนั้นการพัฒนาเทคนิคและวิธีทำงานให้เหมาะสมกับความถนัดของผู้ดำเนินการ พร้อมๆกับการต้องหมั่นศึกษาค้นคว้าอย่างรอบด้าน ส่งเสริมศิลปวิทยาและพัฒนาตนเองให้มีความเป็นสหวิทยาการอยู่เสมอ การหมั่นสลับฟัง อ่าน วิเคราะห์วิจัย เรียนรู้ถึงสังคมและให้เท่าทันโลกความเป็นจริง เจริญสติภาวนาและกระทำความคิดให้แยกคายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างเป็นปรกติอยู่เสมอ

1.3 การวิเคราะห์จัดกลุ่มผู้นำวัด ชุมชน

การพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมบทบาทของสถาบันการศึกษาทางสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ ในการสร้างศักยภาพและให้วิธีการทำงานในแนวทางใหม่ๆให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่แก่พระสงฆ์ สามเณร และเครือข่ายผู้ศรัทธา โดยกระบวนการวิเคราะห์ทุนศักยภาพของปัจเจกและภาวะผู้นำเป็นกลุ่มของกลุ่มประชาชน สามารถคิดออกแบบและสร้างสรรค์วิถีจัดการกระบวนการให้มีความเหมาะสมไปตามลักษณะของชุมชน ระยะเวลาดำเนินกิจกรรมในภาพรวม ความพร้อมด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์ ความพร้อมของสถานที่และบรรยากาศแวดล้อม รวมทั้งความถนัดและทักษะเฉพาะตนของผู้ดำเนินการ โดยมุ่งให้สามารถเกิดผลที่สำคัญ ดังนี้

(1) ระดมพลังความรู้ในคน

เป็นการจัดกระบวนการให้ชาวบ้านและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้ร่วมกันศึกษา รวบรวมข้อมูล และนำสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในผู้คนมาประมวลเรื่องราวให้เห็นภาพเพื่อน้อมใจไปสู่การคิดริเริ่มจากสิ่งดีๆที่มีอยู่ในผู้คนของชุมชน เหมือนกับเป็นการอ่านข้อมูลและได้ทบทวนวรรณกรรมอย่างหนึ่งให้รอบด้านจากหนังสือที่มีชีวิต

(2) เรียนรู้สังคมนิติและจัดกลุ่มความหลากหลายตามต้นทุนในคน

เป็นการทำให้เห็นแนวในการจำแนกและจัดกลุ่มการมีส่วนร่วมต่างๆ ให้มีความพอเหมาะ สอดคล้องกับต้นทุนพื้นฐานจากผู้ที่อยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มแกนทางด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่น กลุ่มแกนทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กลุ่มแกนทางการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มแกนทางด้านสุขภาพ กลุ่มแกนทางด้านเยาวชน กลุ่มแกนทางด้านโรงเรียนและสถานศึกษา เป็นต้น

(3) สร้างชุมชนสื่อสารและเครือข่ายประสานการมีส่วนร่วม

เป็นการได้ปรึกษาหารือ ชี้แจง และบอกกล่าว กับกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนในจำนวนที่จะสามารถปฏิบัติสัมพันธ์และจัดกระบวนการพูดคุยได้อย่างเหมาะสม อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เป็นการสร้างทีมดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมต่อไป พร้อมกับได้สร้างหน่วยปฏิบัติการด้านสื่อและการสื่อสาร คอยร่วมกันถ่ายทอดสื่อสารและประมวลสภาพการทำงานในจังหวัดต่างๆของชุมชน

(4) สร้างทักษะแนวคิดและทักษะลงมือปฏิบัติ

เป็นการได้เตรียมความพร้อม สร้างแนวปฏิบัติ และให้ทักษะเพื่อการทำงานร่วมกันของชาวบ้านและประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ให้การทำงานแก้ปัญหาและปฏิบัติการสร้างสุขภาวะชุมชนต่างๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ เกิดหัวข้อการศึกษา และได้กระบวนการเพื่อเข้าถึงธรรมปัญญาที่อยู่เสมอ

การดำเนินการในภาคปฏิบัติจริง รูปแบบและวิธีปฏิบัติต่างๆ ควรหลีกเลี่ยงการใช้ความรู้ความจำและการถือเอาความง่ายและสะดวกสบายของตนเองโดยลดทอนความเป็นจริงจากสถานการณ์รอบข้างเข้าสู่วิถีคิดและวิธีทำแบบรวบรัดตายตัว อีกทั้งต้องพิจารณาให้เหมาะสม สอดคล้องกับกาลเทศะ สถานที่ บุคคล ระยะเวลา

ริเริ่มและระดับความพร้อมต่างๆของชุมชน วัด ตลอดจนเครือข่ายผู้เกี่ยวข้อง มุ่งบรรลุ
มรรคผลทางการปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไป พัฒนาการเรียนรู้และสร้างสุขภาวะ
ปัญญาที่แยกคาย ยกระดับความเข้มแข็งซึ่งไปตามประสบการณ์ของชุมชนและเครือข่าย

หากย้อนรอยเรียงภาพการเปลี่ยนแปลงการบริหารการพัฒนาคน ของการ
ศึกษาไทยเป็นลำดับการเรียนรู้พื้นฐานชีวิตของสังคมไทยในอดีตเกิดจากบ้านคือคนใน
ครอบครัว ในชุมชน ท้องถิ่น จากวัด คือพระสงฆ์ ๒ กลุ่มนี้เป็นภูมิปัญญาอาชีพ
ให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น อ่านออก เขียนได้ สร้างมนโสน้ำใจความดีงาม จรรยา
มารยาท พัฒนาการเป็นไปตามวัย สามารถอยู่ในสังคม และประกอบสัมมาชีพ
อย่างเป็นสุขยั่งยืน สืบทอดยาวนาน การศึกษาคุณนั้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
แต่ปัจจุบันนี้โรงเรียนกลายเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษาให้กับชุมชนแทนวัด
และบ้าน วัด - บ้านกลายเป็นสถาบันการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่แตกต่างจากที่เคยเป็น
จากเหตุผลดังกล่าว ในการจัดกิจกรรมทดลองใช้ชุดความรู้ในครั้งนี้ เราให้ความสำคัญ

กับต้นทุนเดิมของพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มพระนิสิตที่ปฏิบัติศาสนกิจ ภายใต้โครงการพัฒนาสังคมสุขภาวะ ร่วมกับชุมชนดำเนินโครงการ เพื่อเป็นการเตรียมทีมในการขับเคลื่อนโครงการดังกล่าว เราจึงเลือกที่จะทดลองใช้ชุดความรู้โดยเลือกที่จะจัดกิจกรรมกระบวนการต่างๆภายในวัด ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน และพื้นที่ที่มีต้นทุนอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ชุมชน วัด โรงเรียน วัฒนธรรม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่มแกนนำทางด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ และกลุ่มแกนนำทางด้านโรงเรียนและสถานศึกษาโดยข้อดีคือพระนิสิตจะให้ข้อเสนอแนะเชิงลึกในการจัดกลุ่มผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทดลองหลักสูตรได้ ครบทั้ง ๓ สถาบันหลัก คือ บ้าน วัด โรงเรียน และรวมไปถึงท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาชุมชนมีความหลากหลาย มีพลวัตและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมดุลงอกดีกับธรรมชาติการมีสายสัมพันธ์ที่ดีจะเป็นฐานของการพัฒนาสุขภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เราจึงเลือกพื้นที่วัดบวักโป่ง ต.บ้านน้ำขำ อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ ในการทดลองใช้ชุดความรู้นี้

การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้

เพื่อสร้างทักษะเชิงกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

การใช้เครื่องมือศึกษาชุมชน 7 ชั้น 7 มิติ

ของ... นายแพทย์ ดร.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์

การจัดกระบวนการเพื่อศึกษาผลของการปฏิบัติในส่วนของเครือข่ายพระนิสิต พระสงฆ์ นักพัฒนา สามเณร และเครือข่ายอุบาสก อุบาสิกา ได้ร่วมกันลงพื้นที่ศึกษา ชุมชน โดยการเรียนรู้และทดลองปฏิบัติการใช้เครื่องมือ 7 ชั้น 7 มิติ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย **นายแพทย์ ดร.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์** แล้วนำข้อมูลตลอดจนประสบการณ์ รอบด้านมาวิเคราะห์ วางแผน และออกแบบการดำเนินโครงการสร้างสุขภาวะชุมชน ด้วยโครงการการจัดการขยะแบบยั่งยืน เหล่านี้ ทำให้เห็นกระบวนการเตรียมพื้นฐาน ที่พอเหมาะเพื่อการเข้าสู่ชุมชนในแนวทางใหม่ๆ ของพระสงฆ์ และเห็นกระบวนการ สร้างทักษะการมีส่วนร่วมอย่างใหม่ให้กับประชาชนและชุมชนผู้เกี่ยวข้อง ให้เอื้อเพื่อ เกื้อหนุนต่อการสร้างสุขภาวะชุมชนในวิถีพุทธธรรม โดยสามารถดำเนินการได้ดังนี้

การให้ชุดประสบการณ์และสถานการณ์การเรียนรู้

เพื่อสร้างกระบวนการคิดและพัฒนาการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

การชมและศึกษาจากวิดีโอทัศน์การใช้เครื่องมือศึกษาชุมชน 7 ชั้น

โดยกระบวนการเรียนรู้ให้เรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มที่คล้อยทั้งพระสงฆ์กับฆราวาส เพื่อให้พระนิสิตรู้และเข้าใจเรื่องราวของชุมชนผ่านการเล่าเรื่องได้ฝึกทักษะในการลงมือทำเครื่องมือต่างๆและให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ และวิทยากรเสนอแนะเพิ่มเติม เครื่องมือศึกษาชุมชน 7 ชั้น ประกอบด้วยเครื่องมือการทำงานและเรียนรู้ชุมชน ดังนี้

1. แผนที่เดินดิน
2. ฟังเครื่องญาติ
3. โครงสร้างองค์กรชุมชน
4. ระบบสุขภาพชุมชน
5. ปฏิทินชุมชน
6. ประวัติศาสตร์ชุมชน
7. ประวัติบุคคลที่น่าสนใจ

จากกิจกรรมนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ข้ามสถานภาพ ประวัติศาสตร์และปฏิทินชุมชนก่อให้เกิดการตระหนักรู้และได้ทบทวนอดีต วิถีชีวิตชุมชนในอดีตผ่านการเรียนรู้จากการบอกเล่า สร้างความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงรากเหง้าของบรรพชน และการดำเนินชีวิต ฟังเครื่องญาติสร้างความภูมิใจในสายเลือดของผู้ถูกคัดเลือกให้เล่าและเห็นถึงการเจ็บป่วยที่สืบทอดทางพันธุกรรมซึ่งมีหลายโรคที่ต้องสร้างความ

เข้าใจและเตรียมการรับกับการเกิดโรค
แผนที่เดินดินทำให้เห็นจุดเสี่ยงในพื้นที่
เห็นความเชื่อมโยงด้านสังคมและกายภาพ
การค้นหาทุนทางสังคมและปัญหาจาก
โครงสร้างองค์กรชุมชนเมื่อทุกกลุ่มนำมา
เชื่อมโยงกันและวิเคราะห์ร่วมกันแล้วจะได้แนวทางมุ่งสู่ชุมชนสุขภาวะ

ต่อจากนั้นเสริมด้วยการใช้กลยุทธ์อันเป็นกลวิธีที่ใช้ได้ดีกับคนในชุมชน
ใช้วิเคราะห์การเข้าหาคนในชุมชน โดยควรระวังไม่ทะเลาะหรือขัดแย้งกัน ต้องรู้จักการ
รอคอย และจับมือไปด้วยกันผ่านกิจกรรมการกำมือ

กิจกรรมการกำมือ

จัดกระบวนการจับคู่กัน โดยแยกพระสงฆ์และฆราวาส คนหนึ่งกำมือแน่น
อีกคนเป็นคนที่ต้องมาแกะมือออกจากกันให้ได้ โดยไม่จำกัดวิธีการการกำมือ หมายถึง
ความเชื่อมั่นว่าตัวเองทำถูกต้องทุกอย่างแล้ว (ซึ่งอาจไม่ได้ถูกต้อง) จึงกำมือแน่น
ไม่เห็นด้วยกับคนอื่นส่วนคนที่พยายามแกะมือออก หมายถึงคนที่พยายามเข้ามาคุย
มาเปลี่ยนความคิด

ร่วมกันถอดบทเรียนจากกิจกรรม

สื่อจากวิธีการ คือ การใช้หลายวิธี ก็ยังแกะไม่ออก หมายถึง การปล่อยให้ก่อน
ไม่อยากทะเลาะด้วย การแกะออกข้างเดียว หมายถึงครอบครัวเดียวกันคิดไม่เหมือนกัน
การกำมือไม่แน่น แกะออก หมายถึงเอาใจเอากัน การใช้กลวิธี ทำให้อ่อนแรง จี้ก็จี้
แกะออก หมายถึงใช้กลยุทธ์ การมีกำลังใจ กายสู้ ไม่ยอม แกะไม่ออก หมายถึง
มีเหตุผลส่วนตัว และการทุ่มเทกาย ใจ ใช้แรงสุดกำลัง แกะออก หมายถึง การใช้
กำลังบังคับ โดยที่อีกคนไม่เต็มใจ

สื่อจากลักษณะขนาดคน คือ คนตัวใหญ่ และไม่ออก หมายถึงการมีอำนาจ มีเงิน บารมี ความรู้สูง และคนตัวเล็ก และไม่ออก หมายถึงไม่รวย ความรู้ไม่สูง แต่เชื่อมั่นในตัวเองสูง

สื่อจากความเชื่อ คือ เชื่อมั่นว่าแข็งแกร่ง และออก หมายถึงอยู่ได้ด้วยตัวเอง และขยายกำมือไม่แน่นอน ยอมให้หลานแกละออก หมายถึงสังคมนิยมที่เปลี่ยนไป คนสูงอายุจะยอมให้ลูกหลาน

จากกิจกรรมครั้งนี้ พบว่าในการจัดกระบวนการการเรียนรู้ของพระนิสิตคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเรียนรู้ที่มีความหลากหลายของวัยส่งผลต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องใช้ความสามารถของวิทยากรกระบวนการมาก

1.4 ปฏิทินและแผนที่ชีวิตชุมชน

ปฏิทินและแผนที่ชีวิตชุมชน เป็นเครื่องมือและวิถีศึกษาเรียนรู้ร่วมกันของพระนิสิตกับชุมชนซึ่งจะทำให้พระนิสิตและผู้ทำงานกับชุมชนและผู้อาศัยอยู่ในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ได้เห็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมทั้งเห็นขอบข่ายการกระจุก และการกระจายตัวของกิจกรรมชุมชนที่สำคัญในช่วงเวลาต่างๆ ตามประเด็นที่ได้ร่วมกันหยิบยกขึ้นมาศึกษาและทำการสำรวจร่วมกัน ทำให้สามารถสร้างสรรค์และจินตนาการต่อเติม เสริมความเข้มแข็งยั่งยืน รวมทั้งริเริ่มสิ่งต่างๆ บนรากฐานของวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมในชุมชนเอง

การศึกษาและตรวจสอบจากการทดลองปฏิบัติ หลังได้พื้นที่แล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือช่วงเวลาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น ทีมผู้จัดต้องมีตัวแทนเข้าไปสร้างสัมพันธ์ภาพ กับชุมชน ศึกษาเรียนรู้ ข้อมูลพื้นฐานหรือบริบทของชุมชน ด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และทราบถึงปฏิทินหรือแผนที่ชีวิตของชุมชนนั้น ให้ครอบคลุมในทุกด้านคือด้านเศรษฐกิจที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตการทำมาหาเลี้ยงชีพในแต่ละช่วงวัน

สัปดาห์ เดือน และปี ด้านสังคม และวัฒนธรรมที่จะบ่งบอกกิจกรรมตามความเชื่อ และประเพณีของชุมชนได้ จากการสอบถาม สัมภาษณ์แกนนำในชุมชน ตัวแทน อาสาสมัครสาธารณสุข หรือจากเครื่องมือการทำปฏิทินชุมชนที่บางชุมชนมีไว้ในแต่ละโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือแต่ละศูนย์สาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้านนำวางแผนกำหนดช่วงเวลาเพื่อประสานในการจัดกิจกรรมแต่ในกระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้พื้นที่ที่ทดลองใช้ชุดความรู้นี้ไม่มีการทำปฏิทินหรือแผนที่ชีวิตของชุมชน มาก่อน แต่พระนิสิตบางรูปมีความรู้พื้นฐานในการใช้เครื่องมือดังกล่าวจึงคละกลุ่มพระนิสิตและภรรยาแล้วจัดตัวแทนกลุ่มนำเสนอและให้พระนิสิต ภรรยาที่เหลือนั่งฟังอย่างตั้งใจ แล้วเปิดโอกาสให้กลุ่มสอบถามเสนอแนะเพิ่มเติมและที่มหาวิทยาลัยเพิ่มเติมเสนอให้

1.5 การระดมทรัพยากร และทุนทางปัญญา วัด -ชุมชน

การระดมทรัพยากร หลักในการใช้ทรัพยากรยึดหลักธรรมชาติ เช่น ในเรื่องของคนหากเรารู้ธรรมชาติของมนุษย์ เราก็จะบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปมนุษย์ทุกคน มีความต้องการและมีเป้าหมายชีวิตที่แตกต่างกัน บางคนอาจมีเป้าหมายชีวิตอยู่ที่ความร่ำรวยมีทรัพย์สินมากมาย บางคนอาจมีเป้าหมายชีวิตอยู่ที่การมีชื่อเสียง มีเกียรติประวัติเป็นที่ยอมรับของสังคม บางคนอาจต้องการใช้ชีวิตที่มีโอกาสค้นหาสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ หรือบางคนอาจต้องการใช้ชีวิต

อย่างสมถะ เหล่านี้ล้วนเป็นความแตกต่างของแต่ละปัจเจกบุคคล แต่อย่างไรก็ตามจุดหมายปลายทางของแต่ละคนก็ไม่แตกต่างกันมากนัก นั่นก็คือ ความสุขและการมีคุณภาพ

ชีวิตที่ดี หรืออาจเรียกว่าการมีสุขภาวะที่ดี หากเขาพบว่าสิ่งที่เราบริหารจัดการเป็นเส้นทางเดียวกับสิ่งที่จะนำพาเขาไปสู่ความต้องการและเป้าหมายชีวิตนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ด้วย "ใจ" ที่เต็มเปี่ยมด้วยพลัง"ประกอบกับการได้รับความร่วมมือที่ดีจากผู้ที่เข้าร่วมเวทีอีกด้วยสำหรับเรื่องของการทำงาน เรามีความเชื่อว่าคนส่วนใหญ่มีความสุขหรือความสะดวกใจที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากนักน้อยไม่เท่ากัน เราเรียกขอบเขตความสะดวกใจนั้นว่า "Comfort Zone" เมื่อเราเข้าใจจุดนี้แล้วเราก็จะสร้าง"Comfort Zone" ที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจ ให้ผู้เข้าร่วมเวทีที่มีความกล้า กล้าที่จะเรียนรู้ กล้าคิด กล้านำเสนอ กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบ และด้านกระบวนการก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ที่ผสมผสานกันหลายแขนง (Multidisciplinary Knowledge) โดยได้นำเอาความรู้ความสามารถของกระบวนการแต่ละคนมาเอื้อกูลกันจะเกิดพลังขึ้นอย่างมาก ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม โดยมี "งาน" เป็นตัวสานใจแล้วขยายขอบข่ายการสานใจให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การทำงานเป็นทีมและการทำกิจกรรมร่วมกันยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการเข้าใจและการจูงใจเป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกันไปกับคนอื่น ๆ อีกด้วย

รูปแบบการจัดเวทีเราจัดเวทีชุดความรู้แบบมีชีวิต มีการปรับเปลี่ยนกลวิธีและรูปแบบให้สอดคล้องและตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และแน่นอนว่าในทุกช่วงเวลาที่ผ่านมาจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง แต่สิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้ทุกคนในทีมร่วมแรงร่วมใจในการฝ่าฟันอุปสรรคเหล่านั้นไปได้ นั่นคือความเป็นทีมงานสำหรับการจัดกิจกรรมนี้ ด้านงบประมาณได้รับสนับสนุนจากสำนักงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

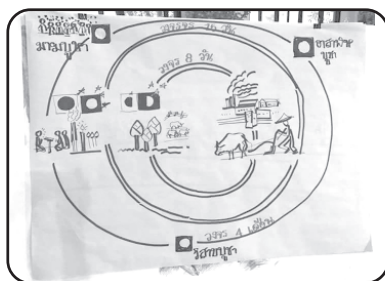

ซึ่งได้ดำเนินการจัดกิจกรรมทั้งหมด 3 เวที ประกอบด้วยเวทีกว้างพัฒนาชุดความรู้, เวทีทดลองใช้ชุดความรู้และเวทีวิพากษ์ชุดความรู้สู่นโยบายสาธารณะผ่านพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนาและภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างสังคมสุขภาวะ

ทุนทางปัญญา วัด - ชุมชน

ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติระหว่างวัด-ชุมชน (คำว่าชุมชนหมายถึงบ้านและโรงเรียน) และนำเอาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และความรู้จากภายนอกชุมชน มาสังเคราะห์เป็นปัญญาและการจัดการ

เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และระหว่างชุมชนกับภายนอกชุมชน เป็นไปอย่างรักษาความสมดุลไว้ได้ แต่ปัจจุบันปัญหาของชุมชน คือขาดการเรียนรู้เพื่อค้นหาทุนเหล่านี้ ถูกครอบงำด้วย "ทุน" จากภายนอก ซึ่งก็ได้มาไม่ค่อยขาด จนทำให้ชาวบ้านคุ้นเคยกับการรับความช่วยเหลือ ทำให้ช่วยตัวเองไม่ได้ ฟังตนเอง

ไม่ได้ ไม่ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง เพราะไม่รู้ว่ามี "ศักยภาพ" อันยิ่งใหญ่ที่รอการพัฒนา อยู่เหมือนหญ้าถูกกะลาครอบ ไม่เคยโดนแดด จึงชืดและไม่ได้ เมื่อเรานำชุดความรู้ไปทดลองใช้ในชุมชนที่มีความพร้อมและเปิดใจยอมรับสิ่งใหม่ๆ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลง จนก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงแค่การมีสภาพแวดล้อมที่ดีในชุมชนเท่านั้นแต่เป็นการเพิ่มคุณค่าของชุมชนนั้นให้เกิดชุมชนที่เป็นสุขหรือเกิดสุขภาวะในชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน

1.6 การจัดการเวทีเรียนรู้ที่สัปปายะต่อการเรียนรู้ ร่วมกันของวัดและชุมชน

ชุดความรู้ของพระนิสิตนี้ได้จัดเวทีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดสัปปายะที่ครอบคลุมความสบายทั้ง 7 อย่างเพื่อเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ของวัดและชุมชนให้เกิดผลที่ดีที่สุดคือ

1. **สบายการอยู่ (อาวาสสัปปายะ)** คือ ที่อยู่เหมาะสม ไม่พลุกพล่านจอแจเกินไปโดยจัดสถานที่ในการเรียนรู้ในศาลาอเนกประสงค์ของวัดซึ่งอยู่ด้านในสุดบริเวณวัดบางช่วงปรับเปลี่ยนไปกิจกรรมการนำเสนอข้อมูลไปบนโสตท์เพื่อให้เหมาะสมกับช่วงเวลาที่เย็นวันพระและมีชาวบ้านจำนวนมาก มาประกอบพิธีทางศาสนาและมีการออกบิณฑบาตในช่วงเช้าเพื่อออกสำรวจ พบปะชาวบ้าน เพิ่มข้อมูลและทวนสอบแผนที่เดินดิน

2. **สบายการไป (โคจรสัปปายะ)** คือ แหล่งการกิน การเดินทางสถานที่สำคัญต่าง ๆ มีระยะพอเหมาะ ไม่ไกลเกินไปนัก เดินทางได้ง่าย ในการจัดกิจกรรมมีแหล่งการกินสะดวกสบาย มีตลาดอยู่ตรงข้าม มีการจำหน่ายทั้งเช้าและเย็นและการเดินทางที่มีถนนเข้าถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ใกล้แหล่งชุมชน

3. **สบายพูดคุย (ภัสสสัปปายะ)** คือ การพูดคุยที่เหมาะสมในหมู่คนดี ไม่พูดมากหรือน้อยเกินไปในการจัดกิจกรรมมีการกำหนดกติกาการพูดคุยในแต่ละช่วงกำหนดให้ฟังอย่างลึกซึ้ง หลังกิจกรรมมีการเปิดโอกาสให้พูด แสดงความคิดเห็น ยกมือพูดและดูวีดิทัศน์

วิถีทัศน์พลิกแก้ว งานวิจัยของ ดร.มาซารุ อิโมโตะ เพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของผลึกน้ำแข็งจากโครงสร้างปกติรูป 6 เหลี่ยม โดยการสร้างตัวแปรต่างๆกันทดลองซ้ำหลายๆครั้ง และสังเกตรูปร่างของผลึกน้ำที่เปลี่ยนไปผ่านกล้องที่มีกำลังขยาย เรียกว่า message from water ซึ่งแสดงการเชื่อมโยงกันกับร่างกาย เนื่องจากมีน้ำเป็นส่วนประกอบในร่างกายถึง 70% ศึกษาความรู้เกี่ยวกับการก่อตัวของผลึกน้ำ เปรียบเทียบกับการเปิดเพลงที่มีความรุนแรงผลึกน้ำที่ได้ออกมาอาจจะไม่สวยงามเท่าไร เมื่อเทียบกับการเปิดเพลงที่มีความนุ่มนวล ผลที่ได้ออกมาจะได้ผลึกน้ำมีการเรียงตัวอย่างเป็นระเบียบและสวยงามมากกว่า ซึ่งสามารถที่จะเปรียบเทียบได้ถึงจิตใจของมนุษย์แล้วแต่มีผลต่อจิตใจและการดำรงชีวิต

การถอดบทเรียน : คำพูด ตัวอักษร เสียงเพลง ภาพ มีผลต่อการเรียงตัวของผลึกน้ำ โดยเสียงเพลงดูดนั คำพูดเชิงลบต่างๆ ทำให้การเรียงตัวของผลึกน้ำไม่สวยงาม แต่ถ้าเป็นเพลงช้าฟังสบาย คำที่มีความหมายดีๆ บทสวดมนต์ จะทำให้การเรียงตัวของผลึกน้ำสวยงาม เป็นต้น

4. สบายคน (บุคคลสัปายะ) คือคบหาบุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกันพากันไปในทางที่ดีมีผู้รู้เป็นที่ปรึกษา มิมิตรแท้ที่จริงใจในกิจกรรมนั้นบุคคลที่เข้าร่วมได้รับการเชิญชวนจากคณะพระนิสิตและมีบทบาทความชำนาญเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน

5. สบายการกิน (โภชนสัปายะ) คือรับประทานอาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพเพศวัยอย่างไม่ยากและไม่เป็นโทษต่อร่างกายโดยในการจัดกิจกรรมครั้งนี้จะมีกลุ่มแม่บ้านในชุมชนมาจุดเตรียมอาหารแบบพื้นบ้าน ให้รับประทานตลอดกิจกรรมครบทุกมือ ภาชนะที่ใช้ไม่มีการใช้โฟมและพลาสติก

6. สมายอากาศ (อุตุสัปปายะ) คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป น้ำไม่ท่วม ไม่มีภัยธรรมชาติในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ จัดในศาลาอเนกประสงค์ของวัดและเป็นช่วงฤดูฝนจึงอากาศอบอ้าวเป็นบางเวลา

7. สมายท่าทาง (อิริยาบถสัปปายะ) คือการอยู่ในอิริยาบถที่เหมาะสมกับ เหตุการณ์เคลื่อนไหวได้สะดวก อิสระ วางตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะในการจัดการเรียนรู้ ครั้งนี้กิจกรรมจึงมีทั้งการนั่งกับพื้น นั่งบนเก้าอี้ รูปแบบการนั่งแบบชั้นเรียน จับคู่ สันทนา แบ่งกลุ่ม การเดินและออกไปนำเสนอ

2. บูรณาการการปฏิบัติเรียนรู้สามมิติอย่างมีส่วนร่วม

หลักคิดในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้ครอบคลุมวงจรมิติการหลายมิติ หลายขอบเขต และสืบเนื่องกันเป็นวงจร ต่างส่งเสริมเกื้อหนุนและเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการต่างๆดังที่พึงประสงค์หลายด้าน ต้องมุ่งสะท้อนแนวคิดหลักที่มุ่งให้การทำงานและการดำเนินชีวิตเป็นการศึกษาและเข้าถึงการปฏิบัติธรรมไปด้วยอย่าง บูรณาการและเป็นองค์รวม กระบวนการต่างๆ จึงต้องมีความครอบคลุมหลักสำคัญ ใน 3 องค์ประกอบของปัญญาปฏิบัติ อันได้แก่ หลักว่าด้วยปริยัติ หรือการมีหลักวิชา หลักทฤษฎี ปฏิบัติ หรือการ ที่ต้องมีการแปรไปสู่การปฏิบัติและตรวจสอบความเป็นจริง ด้วยการปฏิบัติ ทำการงานและดำเนินชีวิต ปฏิเวท หรือการมุ่งมรรคของการปฏิบัติ ในระดับต่างๆ นับแต่การประเมินและตรวจสอบอย่างง่ายเพื่อให้เห็นและรับรู้ในเชิง ข้อมูลสารสนเทศ ไปจนถึงการพากเพียรมุ่งมั่นให้เข้าถึงความหมายและคุณค่าที่แท้จริง ของกระบวนการปฏิบัติ ด้วยวงจรดำเนินการในระดับที่แตกต่างกันไปตามสภาพ ความเป็นจริงของชุมชนและกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งในเบื้องต้น ควรออกแบบและจัด กระบวนการปฏิบัติศึกษา ให้ครอบคลุมสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 ปฏิบัติเรียนรู้พุทธธรรมศึกษา

การปฏิบัติศึกษาและทำให้เป็นการเรียนรู้พุทธธรรมศึกษา ในรูปแบบที่สามารถบูรณาการเข้าสู่กิจกรรมชีวิตและผสานกลมกลืนอยู่กับวิถีชุมชนนั้น อาจมีความแตกต่างจากวิธีแสดงธรรมและสาธยายธรรมบนกิจกรรมที่อยู่ในวัดและอยู่ในวงจรการปฏิบัติกิจตามประเพณีการทำบุญ เช่น การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ การแสดงธรรมและสาธยายธรรมในงานมงคลและอวมงคลต่างๆ อีกทั้งจำเป็นต้องศึกษา คติวิเคราะห์ ติดตามเรียนรู้สิ่งต่างๆ บนความเป็นจริงรอบตัว รวมทั้งต้องมีความสามารถวิเคราะห์กิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เป็นหน่วยประกอบการพิจารณา กระบวนธรรมปัญญา

การแสดงธรรมเทศนาและการสาธยายธรรมนั้นหากพิจารณาในแง่ของการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ก็จัดว่าเป็นการถ่ายทอดสื่อสารทางเดียว และเน้นการสาธยายตามเนื้อหาที่เตรียมการไว้ดีแล้วให้ครบถ้วนสมบูรณ์พร้อม (One-way learning communication) หรือเป็นการจัดกระบวนการโดยอิงเนื้อหาเป็นหลัก (Knowledge information center) ผู้เรียนที่อยู่ในโครงสร้างสถานการณ์ของการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ จะอยู่ในฐานะของผู้ตั้งรับ (Passive Learner) ซึ่งก็จะมี ความเหมาะสมในบางสถานการณ์

แต่บนกระบวนการปฏิบัติและในท่ามกลางสถานการณ์จริงของการดำเนินชีวิต ตลอดจนในสถานการณ์ของการใช้กระบวนการแก้ปัญหาและการทำงานสร้างสุขภาวะชุมชนต่างๆ เป็นลื่อนำเข้าสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง รูปแบบการแสดงธรรมเทศนา และการสาธยายธรรม จะต้องออกแบบกระบวนการและจัดองค์ประกอบด้านจังหวะให้เหมาะสมรวมทั้งอาจจะต้องออกแบบให้อยู่ในรูปแบบอื่นที่มีความเหมาะสม ดงงาม และดีงาม เอื้อต่อการที่พระสงฆ์และสามเณรจะสามารถริเริ่มและปฏิบัติได้ เช่น

อาจจะจัดให้อยู่ในรูปของการนั่งล้อมวงพูดคุยสนทนา การนั่งล้อมวงกินข้าวและจับเข่าคุยกัน การนั่งผ่อนคลาย สนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันภาวการณ์รู้ แบ่งปันความบันดาลใจ แบ่งปันการใคร่ครวญศึกษาหัวข้อธรรมและบทเรียนจากประสบการณ์ในชีวิตการทำงาน เหล่านี้เป็นต้น

วงจรดังกล่าวนี้ สามารถออกแบบให้ดำเนินการเชื่อมต่อต้นทุนเดิมของชีวิตก่อนที่จะเริ่มทำงาน แก้ปัญหาและทำกิจกรรมต่างๆ และหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมและหลังกระบวนการในขั้นตอนย่อยต่างๆ

กระบวนการเชื่อมต่อประสบการณ์เดิมก่อนเริ่มทำงานลำดับต่อไป สามารถดำเนินการได้หลายแบบ ตามเงื่อนไขความพร้อมโดยนำเอาเทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปมาคิดสร้างสรรค์และออกแบบใหม่ให้เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการภายใต้แนวคิดและวัตถุประสงค์เฉพาะของชุมชนและของผู้ดำเนินการเองเช่น

- การถอดบทเรียนและประมวลต้นทุนศักยภาพของชุมชน และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทางการปฏิบัติ (Searching Common Ground and Potential Analysis -SCG-PA)
- การทบทวนก่อนปฏิบัติการ (Before Action Review-BAR)
- การประชุมเชิงปฏิบัติการและเตรียมความพร้อม (Orientation Workshop -OW)
การดำเนินการหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมและหลังกระบวนการในขั้นตอนย่อยต่างๆ สามารถคิดสร้างสรรค์และออกแบบกระบวนการต่างๆ ให้มีความเหมาะสมกับความต้องการได้หลายแบบ เช่น
- การสรุปบทเรียนและสังเคราะห์สู่แผนดำเนินการต่อเนื่องสู่อนาคต (Synthesis Learning and Re-entry Planning-SL-ReP)
- การถอดบทเรียนหลังกระบวนการปฏิบัติ (After Action Review-AAR)
- การประมวลประเด็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Experiences-Case Discussion)

ในเชิงเทคนิคนั้น กิจกรรมต่างๆ อาจจะเหมือนหรือคล้ายกันได้ แต่แนวคิดหลักปฏิบัติ การให้ความหมาย และการออกแบบความมีนัยสำคัญต่างๆ อาจจะไม่เหมือนกัน และสอดคล้องกับความจำเป็นต่างๆ กัน ดังนั้น ในทุกกิจกรรมมีความจำเป็นต้องพัฒนาแนวคิดไว้กำกับให้ชัดเจน มีความลึกซึ่งแยกคาย ดำเนินการให้บรรลุผล ในการระดมสร้างสุขภาวะชุมชน พร้อมกับสามารถบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 องค์ประกอบดังกล่าวมาในข้างต้นได้อย่างครบถ้วน

2.2 การเรียนรู้สุขภาวะนิเวศสังคม สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม

พัฒนาการเรียนรู้สุขภาวะนิเวศสังคมที่มีความเชื่อมโยงและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกระบวนการธรรมปัญญา ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะสามารถเข้าถึงได้ผ่านการใช้เครื่องมือ 7 ชิ้น ของ ดร.นายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และเครื่องมืออื่นๆ แต่บางส่วนที่มีลักษณะจำเพาะตามหลักพุทธธรรมและหลักพระธรรมวินัย ก็จำเป็นที่จะต้องพัฒนาการคิดสร้างสรรค์และเพิ่มมิติการเรียนรู้ รวมทั้งคิดเครื่องมือและนวัตกรรมเชิงกระบวนการต่างๆ ขึ้นมาใช้เองให้เหมาะสม เช่น การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาศาสนาธรรมและเอื้อต่อบทบาทการทำงานของพระสงฆ์และสามเณร การศึกษาความมั่งคั่ง การกระจุกและกระจายตัวในชุมชน ของแหล่งสร้างความสงบวิเวก สื่อ พิพิธภัณฑ์ และแหล่งการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจในชุมชน กิจกรรมศิลปะและวัฒนธรรม ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิต เหล่านี้เป็นต้น

2.3 การเรียนรู้ และการสร้างความฉลาดรู้จากวิถีชีวิตชุมชน

ในชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ อาจจะมีปัญญาปฏิบัติและมีความฉลาดรู้ต่อการปฏิบัติศึกษาและสามารถเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ด้วยวิธีการที่แตกต่างหลากหลาย กระบวนการดังกล่าวเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความฉลาดรู้ วัฒนธรรมปัญญาและสุขภาวะชุมชน ซึ่งจะทำให้ต้องคิดและออกแบบกระบวนการเรียนรู้และสร้างปฏิบัติการต่างๆ ร่วมกัน ในแนวทางที่หลากหลาย ยึดหยุ่นไปตามสภาพความเป็นจริง เช่น ชุมชนท้องถิ่นบางแห่งอาจจะมีพิพิธภัณฑ์ในวัดและในชุมชน ที่ดำเนินการในเนื้อหาสอดคล้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมปัญญาได้แตกต่างกัน บางชุมชนอาจจะมีสื่อและการวัฒนธรรมการอ่านดี บางชุมชนอาจจะมีหอศิลป์ การแสดงธรรมเทศนาในทุกงานของชุมชน บางชุมชนอาจจะมีทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสื่อหรือสะพานทางปัญญา บางชุมชนอาจจะมีศิลปะและการละครชุมชน สร้างปัญญาและความฉลาดรู้ให้เป็นที่นิยมแพร่หลาย เหล่านี้เป็นต้น

2.4 การออกแบบและจัดสถานการณ์เรียนรู้ร่วมกันในชุมชนของวัดและชุมชน

การออกแบบและจัดสถานการณ์เรียนรู้ เพื่อให้ครอบคลุมองค์ประกอบ การเรียนรู้อย่างบูรณาการ 3 ด้าน จำเป็นต้องออกแบบให้มีกิจกรรมปฏิบัติ ทั้งในลักษณะเบ็ดเสร็จอยู่บนหน่วยกิจกรรมแยกย่อยเล็กๆ และออกแบบให้เป็นโครงการรวมไปจนถึงออกแบบให้ครอบคลุมไปบนวิถีชีวิตของชุมชนและวัด

นอกจากนี้ เมื่อเกิดพัฒนาการถึงขั้นมีความพร้อมในทางการจัดการมากยิ่งขึ้นแล้ว การออกแบบและจัดสถานการณ์การเรียนรู้ของวัดกับชุมชน ก็อาจจะยกระดับสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อร่วมกันสร้างสุขภาวะชุมชนในรูปแบบที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบและส่งผลดีสอดคล้องกับความจำเป็นที่จะต้องสามารถดำเนินการได้ด้วยวัดและชุมชน เช่น การเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อดำเนินการระบบดูแลชุมชน ผู้สูงอายุและภิกษุอาพาธแบบต่างๆ การสร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านและชุมชนให้มีความน่าอยู่ มีความสงบสุข การสร้างพื้นที่ความสร้างสรรค์และพื้นที่เพื่อสร้างสุขภาวะเหล่านี้ เป็นต้น

3. การสร้างสุขภาวะปัญญาชุมชนบูรณาการของวัดและชุมชน

เครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ ประเมินผลแบบเสริมพลัง และสร้างการเรียนรู้เพื่อจัดการความเปลี่ยนแปลงและยกระดับการดำเนินการต่างๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมของชุมชนและเครือข่ายพระสงฆ์ เป็นเครื่องมือบริหารจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีความสำคัญมาก และอาจจะเป็นกิจกรรมที่กระจายเป็นหน่วยดำเนินการย่อยๆ แต่ดำเนินการให้เป็นส่วนหนึ่งของวงจรปฏิบัติ โดยเน้นให้เกิดองค์ประกอบด้านการสร้างความรู้และสร้างปัญญาปฏิบัติของชุมชนไปด้วย ดังนี้

- 3.1 การคิดสร้างสรรค์และการวางแผนปฏิบัติเรียนรู้สู่ภาวะพุทธธรรมศึกษาชุมชน
- 3.2 การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม
- 3.3 การถอดบทเรียนและสื่อสารนำการจัดการการมีส่วนร่วมวัด ชุมชน
- 3.4 การบันทึก รายงาน และการขับเคลื่อนนโยบายสู่ภาวะวัด ชุมชน
- 3.5 การกำกับติดตาม สนับสนุน และเยี่ยมชมแบบเสริมพลัง

ในระยะแรก ควรออกแบบให้เป็นการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่การริเริ่มให้เหมาะสมกับเงื่อนไขของชุมชน รวมทั้งกลุ่มพระสงฆ์และกลุ่มสามเณรผู้ดำเนินการ พร้อมกับสร้างวงจรถอดบทเรียนและประเมินเพื่อพัฒนาการดำเนินการ (Participatory Formative Evaluation and Research) กระทั่งสามารถดำเนินการจนได้ผลซึ่งจะสามารถพัฒนาการไปสู่กระบวนการวิจัย พัฒนารูปแบบ และสร้างองค์ความรู้สำหรับนวัตกรรมใหม่ที่เกิดขึ้น

4. การสร้างความรู้เพิ่มพูนปัญญาสู่ภาวะชุมชน

การวิจัยและพัฒนารูปแบบเมื่อดำเนินการและเกิดพัฒนาการต่างๆ ขึ้นในระดับที่สามารถสังเกตได้ กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ก็จะสามารถออกแบบและดำเนินการมิติการวิจัย เพื่อพัฒนารูปแบบและสร้างองค์ความรู้ต่างๆ ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายไปด้วย โดยเน้นการวิจัยเป็นชุมชน วิจัยเป็นกลุ่มก้อน หรือวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยเรียนรู้และตั้งโจทย์การวิจัยไปบนพัฒนาการและความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของชุมชน ซึ่งกลุ่มปฏิบัติการ รวมทั้งกลุ่มบริหารจัดการแบบพลวัตร ตลอดจน

ประชาชนและชุมชนปฏิบัติผู้มีส่วนร่วมต่างๆ นับแต่ระยะริเริ่ม ก็จะสามารถยกระดับการปฏิบัติและเรียนรู้สู่การเป็นนักวิจัยของชาวบ้าน และเป็นแหล่งข้อมูลเพื่อสังเคราะห์บทเรียนเป็นปัญญาปฏิบัติ และองค์ความรู้ต่างๆ ได้เป็นอย่างดีที่สุดไปด้วย

5. การพัฒนาการสื่อสารและการเรียนรู้อย่างบูรณาการเพื่อสุขภาวะวัดและชุมชน

5.1 การจัดมหรศพสุนทรียปัญญา สื่อสาร ขยายผล สุขภาวะวัด ชุมชน

การจัดกิจกรรมรื่นเริงและการจัดมหรศพ เป็นเครื่องมือเพื่อการทำงาน สร้างสุขภาวะชุมชนร่วมกันของวัดและชุมชนได้เป็นอย่างดี สามารถออกแบบให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมย่อยต่างๆ เพื่อให้มีบทบาท ต่อการสร้างควมรื่นรมย์เบิกบานใจ และเป็นการพัฒนาการสื่อสารทางศิลปะและวัฒนธรรม ให้มีความสื่อสารสะท้อนและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนและวัดอยู่เสมอ รวมทั้งออกแบบให้เป็นกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม สำหรับเด็กและเยาวชน และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ ก็สามารถออกแบบและวางองค์ประกอบให้เป็นสื่อสร้างสมาธิ และเป็นเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ด้านใด เป็นพื้นฐานเพื่อพัฒนากระบวนการบรรลุปัญญาได้อย่างดี

การจัดกระบวนการ เพื่อให้เกิดผลหลายด้าน ทั้งการเป็นมหรศพสร้างความบันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ สร้างสุนทรียปัญญา รวมทั้งพัฒนาการสื่อสาร ขยายผล และส่งเสริมการสร้างสุขภาวะของวัด ชุมชน สามารถดำเนินการโดยมีแนวคิด และหลักปฏิบัติให้ยึดหยุ่นสอดคล้องกับรูปแบบดำเนินการของวัดและชุมชน ดังนี้

- (1) เชื่อมโยงและสื่อสารข้อความในวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การใช้สื่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นการใช้สื่อพื้นบ้าน
- (2) การส่งเสริมความมีบทบาทและการเป็นผู้นำในการแสดงออกของศิลปินและสื่อพื้นบ้าน
- (3) การมีความหมาย ให้ความหมาย และความมีนัยสำคัญต่อการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ สร้างการรับรู้ และส่งเสริมให้เกิดการคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับชุมชน พุทธธรรม ตลอดจนแนวคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับสุขภาวะชุมชนดังที่พึงประสงค์
- (4) ความเรียบง่าย ไม่อึกกระทึก ไม่สิ้นเปลืองแต่จริงใจ สร้างสุนทรีย์ปัญญา
- (5) สอดแทรก และกลมกลืนไปกับกระบวนการต่างๆ เป็นระยะๆ

5.2 การพัฒนาสื่อ การสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

การพัฒนาสื่อ การสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้อย่างบูรณาการ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยถ่ายทอดและขยายผลชุดบทเรียนและข้อมูลอันเป็นผลการดำเนินงานต่างๆ ส่งเสริมให้ชุมชนกับวัด สามารถบรรลุผลทางการปฏิบัติที่ตั้งใจคาดหวังได้มากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน ก็จะทำให้สามารถสื่อสารกับสาธารณะ ทำให้การริเริ่มและความสำเร็จของชุมชน มีโอกาสเป็นกำลังชี้นำการปฏิบัติให้กับสังคม ทำให้สังคมส่วนรวมและชุมชนในระดับฐานราก ต่างยิ่งเข้มแข็งยั่งยืน เกิดสุขภาวะที่ตีบนพื้นฐานที่แตกต่างหลากหลาย แนวดำเนินการที่ให้ผลดีในภาคปฏิบัติของการพัฒนาสื่อ การสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

(1) พลังของสื่อบุคคลและสื่อสนทนาจากภายใน

เน้นการสร้างทักษะสื่อสารด้วยสื่อบุคคลอย่างมีพลังของพระสงฆ์ พระนิสิต และสามเณร เช่น การเกิดสมาธิและทักษะการนั่งสนทนา การตั้งหัวข้อ การตั้งประเด็น การสร้างข้อสรุปอย่างมีความหมาย การเชื่อมโยงและบูรณาการสู่การขยายความ แจกแจง และเสริมการเรียนรู้กระบวนการที่เกื้อหนุนปัญญาปฏิบัติ

(2) หลักความเหมาะสมพอเพียง

เน้นการใช้สื่อและวิธีสื่อสาร ที่ให้ความสำคัญร่วม เรียบง่าย เป็นอิสรภาพสูงต่อบังคับเงื่อนไขภายนอก และสร้างความเรียบง่ายตรงตาม ให้ความเหมาะสมต่อการปฏิบัติที่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย เช่น การใช้แผ่นภาพขนาดใหญ่วางกลางวงนั่งสนทนา การใช้สื่อสิ่งของจัดวางกลางวงสนทนา การทำบอร์ดสำหรับนั่งสนทนา ให้เหมาะสมกับบริบทอาการของพระสงฆ์และสามเณร เหล่านี้เป็นต้น

(3) การสื่อสารบูรณาการ ด้วยภาพ ข้อความ การบรรยาย

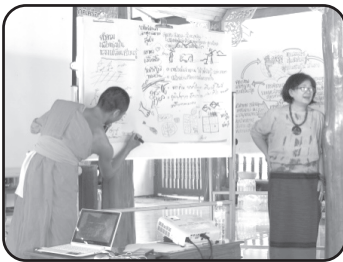
รูปแบบการสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของวัดกับชุมชน อีกทั้งมุ่งบรรลุผลการแก้ปัญหาและเข้าถึงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน พร้อมกับเป็นกระบวนการปฏิบัติและศึกษากระบวนการ ให้เกิดสุขภาวะชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านวัตถุ จิตใจ การพัฒนาชุมชน การบำรุงวัด และการบำรุงศาสนธรรม เหล่านี้ทำให้สื่อสารและเข้าถึงได้ยากด้วยการสื่อสารเชิงเดี่ยวและการสร้างการเรียนรู้ด้วยชุดประสบการณ์เชิงเดี่ยว

ดังนั้น พระสงฆ์ สามเณร ตลอดจนเจ้าหน้าที่ช่วยอุปาสก อุบาสิกา จึงควรมีโอกาสฝึกฝนและสร้างทักษะรอบด้านเพื่อการทำงานสร้างสุขภาวะชุมชนในเงื่อนไขแวดล้อมอย่างใหม่ บนรากฐานเฉพาะของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดพื้นฐาน

เกี่ยวกับการพัฒนาจิตตปัญญาบนประสบการณ์จากระบบผัสสะต่างๆของมนุษย์ ซึ่งจะสอดคล้องกับวิทยาการเรียนรู้และวิทยาศาสตร์การศึกษา ที่อิงอยู่กับความหลากหลาย การครอบคลุม การบูรณาการ และการผสมผสาน ของสื่อ ช่องทาง และวิธีการเปิดรับการสื่อสาร และการปฏิสัมพันธ์ กับแหล่งประสบการณ์ภายในและภายนอกของมนุษย์ มากกว่าการเน้นที่รูปแบบและความทันสมัยโดยขาดแนวคิดและกระบวนการออกแบบเชิงเหตุผลเกี่ยวกับผัสสะและการบูรณาการเชิงประสบการณ์ให้รอบด้านมากที่สุด เช่น ใช้สื่อภาพการ์ตูน ภาพวาดด้วยมือ ภาพถ่ายด้วยสื่อดิจิทัล การเขียนบอร์ดขอตั่ง การนั่งสนทนา ตั้งประเด็นสนทนาใคร่ครวญเป็นกลุ่ม โดยมีใช้เพียงการมุ่งใช้สื่อที่ทันสมัยหรืออนุรักษ์สื่อท้องถิ่น แต่อยู่ที่การมุ่งให้ชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ เกิดการผสมผสานประสบการณ์หลายด้านให้เข้มข้นมากที่สุด ทั้งทางการได้เห็น การได้ฟัง การได้คิด การได้ปฏิสัมพันธ์และลงมือกระทำ การได้อยู่ในสถานการณ์จริงของการเรียนรู้ การได้หยุดคิดและใคร่ครวญให้แบบคาย เหล่านี้เป็นต้น

กระบวนการที่ออกแบบแนวคิดและดำเนินการในลักษณะดังกล่าว จะมีความ

เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ที่ดำเนินการโดย พระสงฆ์ เครือข่ายพระนิสิต และอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งจะต้องเน้นให้มีความแบบคายทั้งในระดับกิจกรรมการปฏิบัติ กระบวนการทางปัญญา การจัดการแก้ปัญหา การพัฒนาจิตใจ

การสร้างระบบที่ส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในวิถีพุทธธรรม

(4) การเป็นสื่อคัดสรรการเปลี่ยนแปลงและเสริมพลังการเรียนรู้ด้วยสื่อสมัยใหม่

ชุมชนและชาวบ้านอีกเป็นจำนวนมากไม่น้อยในพื้นที่ต่างๆของประเทศไทย ยังคงมีแหล่งพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ และตรวจสอบความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ตลอดจนปฏิบัติสิ่งต่างๆเพื่อพัฒนาคุณภาพแห่งชีวิตและสร้างสุขภาวะแห่งชีวิตการทำงาน อยู่ที่วัดและผู้นำทางด้านศาสนธรรมและทางด้านจิตใจ ทั้งในพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ ที่มีบทบาทอยู่ในสังคมปัจจุบัน วัดและผู้นำการพัฒนาทางด้านจิตใจ จึงยังคงมีบทบาทและความสำคัญมากต่อการเป็นกรอบอ้างอิง ทั้งในระดับการคิดคล้ายตามและการตัดสินใจลงมือปฏิบัติของประชาชนและชาวบ้านในชุมชนใกล้ชิดกับวัด

เหตุนี้ การเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติให้ได้มรรคผลที่ดี ให้มากที่สุดบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองทางการปฏิบัติ และการใส่ใจต่อการนำเอาสิ่งต่างๆ จากโลกภายนอก มาศึกษาและตรวจสอบด้วยการใช้ในชีวิตการทำงานจริงไปด้วย จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการทำงาน สามารถออกแบบแนวคิด พัฒนารูปแบบปฏิบัติ และทำไปก็เรียนรู้ สร้างปัญญาปฏิบัติให้องกวมไปอย่างเป็นตัวของตัวเองได้อยู่เสมอ เช่น การสร้างศูนย์การเรียนรู้บูรณาการกับพิพิธภัณฑ์และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ผสมผสานทั้งของเก่า ของใหม่ และการจัดการด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีทันสมัยก้าวหน้า ซึ่งทำให้วัดและชุมชน สามารถบรรลุผลเพื่อการใช้สอยสำหรับพัฒนาการเรียนรู้และร่วมสร้างสุขภาวะชุมชน ได้อย่างคุ้มค่าสูงสุดตั้งนี้เป็นต้น

(5) การสร้างวงจรเพื่อการเจริญสติ สร้างความคิดให้แยกบาย

จากกระบวนการถอดบทเรียนและเข้าร่วมสังเกตการณ์ กับเครือข่ายปฏิบัติและเรียนรู้หลายกลุ่มหลายเครือข่าย ผ่านช่วงเวลาและการเปลี่ยนผ่านของสังคมหลายแบบ รวมทั้งร่วมปฏิบัติทดลองกับเครือข่ายของพระสงฆ์ พระนิสิต และกลุ่มสามเณรทั้งจากประเทศไทย ประเทศเพื่อนบ้าน และเครือข่ายชาวพุทธนานาชาติ ที่ได้รับการ

เตรียมพื้นฐานเพื่อการศึกษาแนวดำเนินการสร้างสุขภาวะชุมชนในวิถีพุทธธรรม ในระดับหนึ่ง ก็ได้พบว่า กระบวนการซึ่งใช้โครงการกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะและสร้างสุขภาวะชุมชน ในแนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาไปด้วยกันของวัดกับชุมชน เพื่อเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมพอเพียงนั้น จะสามารถบรรลุผลและบังเกิดพลังแห่งความอึดอึดปีติเบิกบานใจ ใต้บุญกุศลและความมั่งคั่งทางจิตใจ ในลักษณะที่แตกต่างจากกระบวนการ ที่ดำเนินการด้วยแนวทางอื่นๆ และหลายส่วน จะเกิดขึ้นได้ก็แต่จำเพาะกระบวนการที่ดำเนินการโดยผสมผสานและบูรณาการกันในบทบาทของวัดกับชุมชนเท่านั้น

ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการหลายอย่างที่จะไม่มีอยู่ในวิถีทำงานของชุมชนฆราวาสและไม่สามารถดำเนินการได้ดังเช่นดำเนินการโดยวัดและเครือข่ายพระภิกษุสงฆ์สามเณร จึงนับว่าเป็นต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมและเป็นปัญญาปฏิบัติของชุมชนศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธและศาสนาใดๆ ที่มีคุณค่ามากเป็นอย่างไร จึงสามารถเรียนรู้และส่งเสริมการพัฒนาปัญญาปฏิบัติโดยการออกแบบแนวคิดและนำมาใช้ทำงานจริงให้บังเกิดผลในเงื่อนไขแวดล้อมสมัยใหม่รวมทั้งจะสามารถยกระดับการพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน ที่นำโดยเครือข่ายพระสงฆ์สามเณร อุบาสิกา อุบาสิกา ได้เป็นอย่างดียิ่ง เช่น การนำเอากระบวนการทำวัตรเช้าและการพิจารณาอาหาร มาสอดแทรกการนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน การทำวัตรเย็น การนั่งสวดมนตร์ การนั่งสวดบิณฑบาต การนั่งล้อมวงสนทนากับพระสงฆ์สามเณรหรือผู้สูงอายุในชุมชน และอื่นๆ

สิ่งเหล่านี้ จะทำให้เกิดกระบวนการทำสมาธิรวมหมู่และเป็นกระบวนการเรียนรู้สร้างปัญญาปฏิบัติต่ออาหารและปัจจัย 4 เป็นต้นทุนและกรณีตัวอย่างจากของจริงที่จะสามารถหยิบยกไปสู่การกล่าวถึงมิติสุขภาพและกระบวนการธรรมที่เกี่ยวข้องกัน

ต่อไปได้ จึงสามารถพัฒนาแนวคิดและนำมาออกแบบเป็นกระบวนการทำงานชุมชน ซึ่งจะทำให้มีความเป็นสื่อสร้างกระบวนการธรรมาภิบาล สร้างสุขภาวะ จรรโลงจิตใจ และสร้างสุนทรียะคุณภาพ เบ็ดเสร็จอยู่ในกระบวนการ ได้เป็นอย่างดี

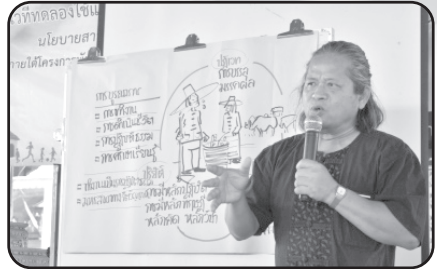
(6) การสร้างนวัตกรรมการสื่อสาร ถ่ายทอด และสืบทอด จิตตปัญญาชุมชน

ในอดีตนั้น พระสงฆ์และสามเณร ผู้นำทางศาสนา วัด ของศาสนาต่างๆ ทั้งของสังคมไทยและสังคมต่างๆทั่วโลก จะมีความเป็นศูนย์รวมทางปัญญา และเป็นแหล่งก่อเกิดการพัฒนาของสรรพวิทยาการทางด้านต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมาก กระบวนการทางปัญญา การประดิษฐ์คิดค้น พิสูจน์ตรวจสอบอย่างเป็นวิทยาศาสตร์บนการปฏิบัติ การบันทึก จดจาร สืบทอด ในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ จึงมีความสำคัญมาก แต่ในปัจจุบันนี้ ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงต่างๆเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีความก้าวหน้า และเข้ามา มีบทบาทในชีวิตประจำวันทุกมิติ ทั้งในระดับสังคม ชุมชน และระดับปัจเจก โดยเฉพาะทางด้านสื่อ การสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ สิ่งที่เคยใช้ได้ผลและเพียงพอต่อการใช้งานดังเช่นในอดีต ก็อาจจะใช้ไม่ได้และหากจะนำกลับมาใช้ใหม่ ก็ต้องออกแบบแนวคิดและมีแนวปฏิบัติอย่างใหม่ บนรากฐานของต้นทุนเดิมที่มีอยู่ในสังคมและชุมชน

ดังนั้น วัด เครือข่ายพระสงฆ์สามเณร เครือข่ายอุบาสิกและอุบาสิกา ตลอดจนผู้เป็นแนวร่วมสนับสนุนการปฏิบัติต่างๆ ทั้งต่างชาติและต่างศาสนา จึงต้องมีความสามารถเรียนรู้และทบทวนสิ่งที่เป็นทุนทางปัญญาในวัดและวิถีชุมชน พร้อมกับนำมาใช้ทำงานในเงื่อนไขแวดล้อมยุคใหม่ การปฏิบัติอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ผสมผสานกับกระบวนการทางปัญญา ที่บูรณาการและเชื่อมโยงกับการพิสูจน์ตรวจสอบด้วยการปฏิบัติและพัฒนาการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ บนวิถีชีวิตการงาน จึงเป็นกระบวนการศึกษา 3 มิติ ตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ให้ดำเนินไปด้วยกันอย่างเหมาะสมในเงื่อนไขใหม่ของโลกความเป็นจริง ซึ่งต้องเฝ้าสังเกต บันทึก รายงาน และสั่งสมเป็นปัญญาปฏิบัติ ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปด้วย

กระบวนการดังกล่าว สามารถสร้างทักษะอย่างใหม่ เพิ่มพูนจากแนวปฏิบัติที่มีอยู่เป็นต้นทุนเดิม ให้เป็นเครื่องมือและกระบวนการทำงานสร้างสุขภาวะชุมชน ตัวอย่างที่สำคัญและมีอยู่เป็นทุนเดิม เช่น

1. การพัฒนาทักษะการฟังและสนทนาอย่างแยบคาย ลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างรอบด้าน และสามารถถ่ายทอดใหม่จากการสะท้อนความหมายของตนเองอย่างลึกซึ้ง
2. การบันทึกและวาดรูป
3. การสนทนากลุ่ม ถอดบทเรียน และสร้างบนสรุปเป็นกลุ่ม
4. การเขียนและถ่ายทอดสื่อสารเชิงบันทึกบทเรียน
5. การใช้คอมพิวเตอร์ สื่อดิจิทัล และสื่อออนไลน์ เพื่อการทำงานเชิงข้อมูลอย่างเหมาะสม
6. การสร้างศิลปะวัตถุ สื่อเชิงสัญลักษณ์ เพื่อบันทึกและถ่ายทอดปัญญาปฏิบัติ
7. การสร้างสื่อกิจกรรมและสื่อของจริง เช่น การปลูกผัก ปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นบันทึกและหมายเหตุปรากฏการณ์
8. การสร้างศูนย์รวบรวมข้อมูล สิ่งแสดง และพิพิธภัณฑ์ เวทีการแสดงละครและมหรสพ
9. การสร้างวัดและชุมชน ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้มีชีวิต เพื่อสุขภาวะชุมชน

6. สุขภาวะวัดชุมชน 1.0 + 4.0

การพัฒนาเครื่องมือและนวัตกรรมจัดการความรู้ บูรณาการทั้งความทันสมัย ก้าวหน้าและความจำเพาะตนของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ควรดำเนินการให้ครอบคลุม และมีรูปแบบที่เหมาะสม ดังนี้

6.1 สื่ออินเทอร์เน็ตบูรณาการวัดและชุมชน

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาทุกคนคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า สื่ออินเทอร์เน็ตได้มีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆจนกลายเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป ในสังคมยุคข่าวสารเช่นปัจจุบันนี้ แทบจะไม่มีใครไม่เคยได้ยินคำว่า "อินเทอร์เน็ต" นอกจากนี้อินเทอร์เน็ตยังกลายเป็นอีกสื่อหนึ่งของความบันเทิงภายในครอบครัวไปด้วย การจัดทำรูปแบบการสื่อสารและเผยแพร่กิจกรรมของวัดและชุมชนในเชิงบูรณาการที่เหมาะสมกับวัดและชุมชนผ่านอินเทอร์เน็ต โดยการถ่ายทอดนำเสนอปฏิมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง ในอุโบสถ วิหาร ศาลา และบริเวณภายในวัด ที่เป็นภูมิปัญญากับวิถีชุมชน

6.2 สุขภาวะปัญญานิเวศน์ชุมชน

สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ควรแก่การศึกษาและเรียนรู้เป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการประชาสัมพันธ์สิ่งที่มีอยู่ในภายในวัด ผ่านฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต โดยเป็นการนำเสนอเนื้อหาและการปฏิบัติการสร้างสื่อไปในตัวด้วยศึกษาความต้องการของชุมชน ออกแบบองค์ประกอบ การสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฝึกปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชุมชน ในการเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อเป็นการดึงความสนใจ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสังคมสุขภาวะ เพื่อเป็นการเชื่อมเครือข่ายพระสงฆ์ สามเณร เครือข่ายอุบาสกและอุบาสิกา ตลอดจน ผู้เป็นแนวร่วมสนับสนุนการปฏิบัติ ผ่านการสร้างพื้นที่การอ่านและสร้างปัญญาในวัด บ้าน ชุมชน เพื่อการนำไปสู่สุขภาวะปัญญานิเวศชุมชน

7. อุบาสก อุบาสิกาปฏิบัติศึกษา

กิจกรรมเพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของหมู่คณะอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้ปฏิบัติศึกษา เป็นเครื่องมือและวิธีเชิงกระบวนการอีกอย่างหนึ่งที่สามารถออกแบบ และดำเนินการลงไปได้บนกระบวนการทำงานของชุมชน อีกทั้งสามารถพัฒนารูปแบบ ให้เกิดความเหมาะสมเพื่อสร้างทักษะและความฉลาดรู้ให้ประชาชนสามารถเป็นเครือข่าย นำการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning Literacy)

8. การสวดมนต์และบุญกริยาเพื่อเสริมกำลังปัญญา และสร้างความเบิกบานแจ่มใส

การสวดมนต์และบุญกริยาเพื่อเสริมกำลังปัญญาและสร้างความเบิกบานแจ่มใส เป็นเครื่องมือเชิงกระบวนการที่สามารถใช้ได้อย่างยืดหยุ่นและหลากหลายสถานการณ์ ทั้งแยกดำเนินการเป็นเอกเทศ และดำเนินการสอดแทรกให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ อื่นๆ เป็นระยะๆ ทำให้เกิดวงจรความมีสติและการเข้าถึงคติเกี่ยวกับการทำบุญกุศล ของประชาชน เกิดพลังใจจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

9. บุรณกรสุขภาวะชุมชน

IHCF - Integrated Healthy Community Facilitator

บุรณกรสุขภาวะชุมชน เป็นทักษะและบทบาทเชิงกระบวนการอย่างใหม่ของ พระสงฆ์และสามเณรในเชิงสหวิทยาการ และมีความบูรณาการอยู่ในตนเองของ ผู้ที่จะสามารถออกแบบและจัดกระบวนการภาคปฏิบัติเพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน ให้เป็น การปฏิบัติธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้แก่ชุมชน พร้อมกับสามารถมีส่วนร่วมสูง ต่อการพัฒนาวัดและการบำรุงพระศาสนา โดยสามารถดำเนินการดังนี้

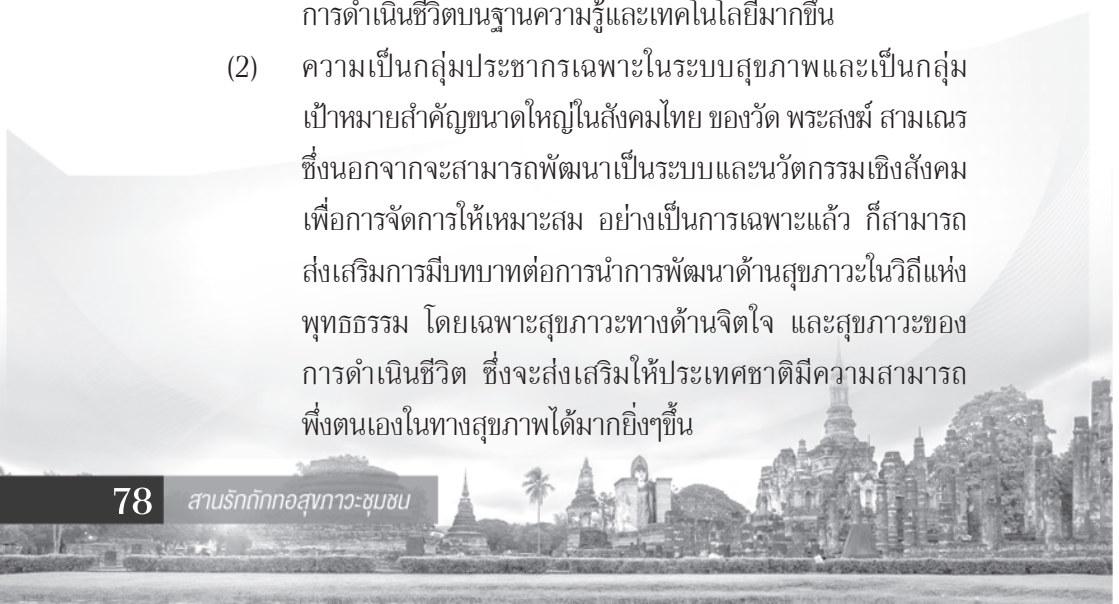

- (1) เป็นพระสงฆ์ พระนิสิต และสามเณร ที่เป็นนักปฏิบัติศึกษาและมีทักษะการเรียนรู้สหวิทยาการ
- (2) แปรวิกฤติให้เป็นโอกาส นำการปฏิบัติและพึ่งตนเองในการแก้ปัญหาที่จำเป็นได้หรือเป็นนักพัฒนาสุขภาพ ทั้งในภาคการผลิตและบริการสุขภาพที่ดี
- (3) พัฒนาการเรียนรู้ สร้างปัญญาปฏิบัติถ่ายทอดสื่อสาร เพิ่มพูนปัญญาและความฉลาดรู้ของสังคมที่เอื้อต่อการบรรลุผลที่ดีต่อการพัฒนาสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม เป็นนักเทคนิควิชาการ นักการศึกษา ผู้มีความรู้ที่มีคุณธรรมต่อสังคมส่วนรวม สามารถเรียนรู้และถ่ายทอดสื่อสาร สร้างทีม และสร้างเครือข่ายสังคมฉลาดรู้
- (4) สร้างกระบวนการเรียนรู้ ปฏิบัติการวิจัย ถอดบทเรียนและจัดการความรู้บนการปฏิบัติ ได้อย่างเหมาะสม เป็นผู้มีจิตวิญญาณวิทยาศาสตร์และจิตวิญญาณนักวิจัย ตื่นรู้ต่อการตั้งคำถามและเข้าสู่ความเป็นจริงใหม่ๆ ที่แยกคาย พิสูจน์ ตรวจสอบด้วยการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต และทำงาน เข้าถึงความจริงและพัฒนาการบันทึกถ่ายทอดด้วยวิธีการที่เหมาะสมอยู่เสมอ
- (5) ใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยาการและเทคโนโลยีก้าวหน้าผสมผสานอย่างเหมาะสม พอเพียง สมเหตุสมผล ความเป็นสากล บนความเป็นตัวของตัวเอง สามารถรับความเปลี่ยนแปลงและแบ่งปันความสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างงดงาม ดึงงาม แก้ปัญหาได้ บนความเป็นจริงของชุมชน อยู่บนพื้นฐานการประยุกต์ใช้วิทยาการ ความรู้และชุดภูมิปัญญาที่เหมาะสม

...สรุป

เครื่องมือเชิงกระบวนการ เพื่อการสร้างสุขภาวะชุมชน โดยรูปแบบความร่วมมือกันและส่งเสริมกันอย่างใกล้ชิดเหมาะสมของวัด ศาสนสถาน และชุมชน เป็นเครื่องมือเพื่อขับเคลื่อนในเชิงระบบและเชิงนโยบายสุขภาวะสาธารณะ อย่างผสมผสานกันทั้งของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคชุมชน เพื่อนำการเปลี่ยนแปลงและครอบคลุมความจำเป็นในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมในหลายด้าน ให้สามารถดำเนินการไปอย่างส่งเสริมเกื้อหนุนกัน ที่สำคัญได้แก่

- (1) การพัฒนาสู่อนาคตที่ยั่งยืนมั่นคงมากยิ่งขึ้น ขึ้นของสังคมไทย สู่ความจำเป็นใหม่ๆ ของสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาสู่สังคมสูงวัย สังคมที่มีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น และสังคมที่ต้องอาศัยการดำเนินชีวิตบนฐานความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น
- (2) ความเป็นกลุ่มประชากรเฉพาะในระบบสุขภาพและเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญขนาดใหญ่ในสังคมไทย ของวัด พระสงฆ์ สามเณร ซึ่งนอกจากจะสามารถพัฒนาเป็นระบบและนวัตกรรมเชิงสังคม เพื่อการจัดการให้เหมาะสม อย่างเป็นทางการเฉพาะแล้ว ก็ยังสามารถส่งเสริมการมีบทบาทต่อการนำการพัฒนาด้านสุขภาวะในวิถีแห่งพุทธธรรม โดยเฉพาะสุขภาวะทางด้านจิตใจ และสุขภาวะของการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความสามารถพึ่งตนเองในทางสุขภาพได้มากยิ่งขึ้น

- (3) การส่งเสริมบทบาทการระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาปฏิบัติ จากทุนชุมชนและทุนทางศิลปวัฒนธรรม ด้วยเครื่องมือ รูปแบบ และวิธีการ ที่บูรณาการการแก้ปัญหาพื้นฐานและการบรรลุ ความจำเป็นของชุมชนและท้องถิ่นอันแตกต่างกันหลากหลาย ด้วยการพึ่งการจัดการอย่าง มีประสิทธิภาพของวัดและชุมชน ด้วยเครือข่ายและนวัตกรรมการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของ พระสงฆ์ สามเณร คฤหัสถ์ อุบาสก อุบาสิกา

อาจกล่าวได้ว่า การทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยเครื่องมือ เชิงกระบวนการ 9 อย่างนี้ มิใช่กระบวนการทางศาสนา หรือทำให้เป็นกิจกรรมทาง ศาสนา แต่เป็นกระบวนการศึกษารูปแบบและวิธีการเพื่อการสืบทอดและสร้างรูปแบบ อย่างใหม่ เพื่อให้บังเกิดผลในเชิงอุดมคติของการพัฒนาตนเองของมนุษย์ ที่มีอยู่ใน พุทธธรรมและในเป้าหมายสูงสุดที่มาในศาสนาธรรมอื่นๆทั้งในระดับปัจเจกและ ในระดับการสร้างสุขภาวะสังคมที่เอื้อต่อการบรรลุผลดังกล่าว โดยประชาชนและ ชุมชนสามารถบรรลุผลในการแก้ปัญหาในวิถีชีวิตประจำวัน ในขณะที่วัดและพระสงฆ์ สามเณร ก็สามารถปฏิบัติศาสนกิจ และทำหน้าที่เผยแผ่ธรรม ร่วมสร้างสุขภาวะสังคม ระดับชุมชน และร่วมนำการพัฒนาบทบาทของวัด ในรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งจะมี ส่วนสร้างความยั่งยืนและนำการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้นต่อวัดและ ประชากรเฉพาะกลุ่มพระสงฆ์สามเณรของสังคมไทย และจะก่อให้เกิดภาคีการมี ส่วนร่วมในการสร้างสุขภาวะสังคมของประเทศชาติ ที่มีความใกล้ชิดต่อวิถีชุมชน อีกทั้งจะเป็นพื้นฐานสร้างระบบสุขภาพที่ดีมากยิ่งขึ้นให้กับพระสงฆ์ วัด และชุมชน.

ที่ปรึกษาและคณะทำงาน

ที่ปรึกษา...

พระครูประวิตรวราบุญต

พระครูพิพิธสุตาทร

พระครูสุจิตมณันทกิจ

พระอาจารย์สาธิต อธิปญโญ

ผศ.ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์

ดร.สุเนตร ทองคำพงษ์

ผศ.ดร.อรสา เตตวิวัฒน์

นางกัญญาวีร์ ฟักทอง

ดร.สุรศักดิ์ บุญเทียน

นายนิติธร ธนธัญญา

นายปัญญาเดช ลิงห์โท

นายบัณฑิต มั่นคง

มจร.เชียงใหม่

มจร.เชียงใหม่

เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ

สถาบันธรรมมาภิวัฒน์

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เลขานุการ กขป.เขต 2

มหาวิทยาลัยนเรศวร

กขป.เขต 2

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

คณะทำงาน...

พระวิสิทธิ์	จิตวิสิทฺโธ	มจร.เชียงใหม่
นายเกียรติทองศักดิ์ จินะศรี		สปสข.เขต 1 เชียงใหม่
ดร.วิสาข์	สุพรรณไพบุลย์	มหาวิทยาลัยนเรศวร / กขป.เขต 2
น.ส.เพชรรุ่ง	เขาวกรวัชร	สมัชชาสุขภาพจังหวัดแพร่
นายทองสุข	ปิ่นดาดีบ	สมัชชาจังหวัดลำปาง
นายณัฐพงษ์	วงศ์ใจ	สมัชชาสุขภาพจังหวัดแม่ฮ่องสอน
นายวิทย์	พีงสุจริต	สมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน
นายนภดล	จำรัส	สมัชชาสุขภาพจังหวัดพะเยา
นายวิวัฒน์	กณะบุตร	สมัชชาสุขภาพจังหวัดเชียงราย
น.ส.เบญจมาศ	พุ่มสุขวิเศษ	สมัชชาสุขภาพจังหวัดสุโขทัย
น.ส.วิไลวรรณ	หาญกล้า	สมัชชาสุขภาพจังหวัดเพชรบูรณ์

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

เครื่องมือทำงาน เชิงกระบวนการ

สานรัก ดักทอสุขภาวะชุมชน

Healthy Community Practice and Dhamma
Training Facilitation Tool

